

(ג'), אמרו להן הנביאים לא שאלתם כראוי, מה הגשם הזה יוצאי ררכים מצירין בו, דורכי ניתות וגרנות מצירין בו, מתי גנות מצירין בו, (עח) אלא אם בקשתם לשאול, (עט) אהיה כמלך לישראל יפרח בשושנה (שם י"ד ו'), ועוד שאלו ישראל, שימיני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח' ו'), ואמרו להן הנביאים, לא שאלתם כראוי, מה הלב הזה פעמים מגולה פעמים מכוסה, (פ) כך הזרוע הזה, פעמים מגולה, פעמים מכוסה, אלא אם בקשתם לשאול, והיית עמרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בבקך אלהיך (ישעיה ס"ב ג'), (פא) ר' סימאי בר קוסי בשם ר' יוחאי, א"ל הקב"ה, לא אתם ולא נביאים שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול, הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי חסיד (ישעיה מ"ט ט"ז), כשם שאי אפשר לאדם לשכוח כפות ידיו, כך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך:

חסלת פסקא ותאמר ציון.

הערות ותקונים.

והתאמר הזה ישנו בתענית ד' ע"ל צסס ר' נרכיה. (עח) חלל חס בקשתם לשלול, צכ"י פארמא נוסף הדברים האלה, בקשו דבר שאינו של צער, לא זו מחזיקת עד שזמר להם, וצכ"י חקספארד הוא כמו לפנינו. (עט) חסיה כמל לישראל וגי, צכ"י פארמא נוסף פה, מה הטל יש צו חיים ואין צו צער לכל צלי עולם, חף חני כך חסיה לכם. (פ) כך הזרוע הזה כו', עד מכוסה חסר צילקוט שס, וכן צכ"י חקספארד ופארמא, ונמקומו נאמר צכ"י פארמא יכול חף ישראל כן פעמים מנולין פעמים מוסין. (פא) ר' סימאי בר קוסי צס"ר יוחאי צכ"י חקספארד, ר' סימון בר קיי צסס ר' יוחנן, וצילקוט שס ר' סימון צס"ר יוחנן, ואחר סיוס המאמר הזה יש שס צילקוט עוד מאמר אחר, ד"ה ואכזי לא אשכחך אשר אינו פה והוא מפסיקתא רנתי כלא ותאמר ציון, ולפנינו צפסיקתא רנתי הלשון משונש.

פסקא י"ח.

עניה סוערה.

(א) עניה סוערה (ב) (ישעיה נ"ד י"א), בני איש עד מה כבודי לכלימה תאהבון ריק, ותהלים ד' ג'), בני איש, אלו דואג ואחיתופל, (ג) ולמה קורא אותן בני איש, שהן מבני בניו של אברהם יצחק ויעקב, ואין איש אלא אברהם אבינו, כד"א השב אשת האיש כי נביא הוא (בראשית כ' ו'), ואין איש אלא יצחק אבינו, כמד"א מי האיש הלזה (שם כ"ד ס"ה), ואין איש אלא יעקב אבינו, כד"א ויעקב איש חם, (שם ו' כ"ח), עד מה כבודי לכלימה, אמר דוד עד מתי אתם

הערות ותקונים.

(א) עניה סוערה, היא הסערה פ' ראה, שנת שלשית לצנע דנחמחא. (ב) בני איש, צכ"י פארמא מתחיל זש"ה בני איש, והנה כל הפסקא הזאת מראשיתה ועד סופה, ישנה צפסיקתא רנתי כלי"ז פסקא עניה סוערה, ואין ספק שהיה פסקא אחרת נמקומה וכאשר נלחזה צרנות הימים, לקח המעתיק את הפסקא הזאת מפסיקתא דילן, וצסלים זה את אבדו, לכן אינה מתחלת בצלחה כהלכה "ילמדנו רבינו" כיתר הפסקות, ומנחא מאמר הפסיקתא הזאת נמדרש שיט מזמור ד', וצילקוט ישעיה רמז של"ט, עס חסיה שמים וצלי ציון פסיקתא. וכן מנחא צילקוט תהלים רמז תרכ"ז פ' בני איש ג"כ בלי ציון, נס נחפך שס הסדר, כי המאמר ד"ה בני איש אלו חסיה, אשר הוא פה נחמחא הוא שס צלחה, ואחריו ינא הדרג הראשון אשר פה, אלו דואג ואחיתופל. (ג) ולמה קורא, עד

אתם (ד) מכלימין בבבדוי, וקורין אותי בן ישי, מדוע לא בא בן ישי (ש"א כ') כ"ז), ראיתי בן לישי, (ש"א י"ו י"ח), גם לכולכם יתן בן ישי, (ש"א כ"ב ז'), לית לי שם, תאהבון ריק, למה אתם מרדפין את דברים של ריגנית, מה אומרים דקב"ה עזבו ושכתו, (י) אין המלכות חוזרת לו מעתה, תבקשו כוב סלה, (שם), מה אתם סוברים על שניסדה שכינתו סמני לשעה, שהיא לעולם, ודעו כי הפלה ה' חסיד לו, (שם) כבר בשרני ע"י נתן הנביא, ואמר לי גם ה' העביר חסאתך לא תמות (ש"ב י"ב י"ג):

(ז) ד"א בני איש, אלו אומות העולם, ולמה קורא אותן בני איש, שהן באין מבני בניו של נח, ואין איש אלא נח, (ח) כמד"א ונח איש צדיק, (בראשית ו' ט'), (ט) עד מה כבדוי לכלימה, תאהבון ריק, מה אתם מרדפים אתרי דברים של ריגנית, מה אתם אומרים עזבו דקב"ה ושכתו אין השכינה חוזרת לו, אלא תבקשו כוב סלה, מה אתם סבורין על (י) שסילקתי שכינתי ממנו לשעה שהיא לעולם, ודעו כי הפלה ה' חסיד לו, כבר בשרתי (יא) ע"י ישעיה ואמרתיו לו, ענייה סוערה לא נחמה:

ד"א ענייה סוערה, ענייה מן הצדיקים, ענייה מדברי תורה, ענייה ממצות וממעשים טובים, סוערה, (יב) מערערתא, אומה שערערה אר"ה, ההד זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז ו'), (יג) ר' אבא

הערות ותקונים.

עד אמר דוד, כל זה חסר נפסיקתא רנתי שם, וישנו נש"ט וזילקוט תהלים שם. (ד) מכלימין נכבדוי כ"ה גם נש"ט שם, ונפסיקתא רנתי שם, מדקדקין נכבדוי, וזילקוט תהלים שם עד מתי אתם מרדפים אתר כבדוי להצל. (ה) לית לי שם, תמיהה האם חין לי שם אתם קורין אותי תמיד רק אתר שם חני. (ו) אין המלכות חוזרת, זילקוט תהלים שם סלק שכינתו ממנו, ואין המלכות חוזרת לו מעתה. (ז) ד"א בני איש, מונח זילקוט תהלים שם וישעיה ריש רמז ש"ט, וחסר נמדד ש"ט שם, ונשמע מאתר גדול מן כבר נשרני ע"י נתן הנביא נחמה שלפניו, עד כבר נשרני ע"י ישעיה והשמיט נחמה. (ח) ונח איש צדיק, כ"ה נכ"י אקספארד ופארמא ונפסיקתא רנתי שם, וזילקוט ישעיה, חלל זילקוט תהלים מציא במקומו הסקרא ויתל נח איש אדמה. (ט) עד מה כבדוי לכלימה, מה חסר ונ"ל כמו שהוא לנכון נכ"י אקספארד ופארמא, וזילקוט ישעיה שם, עד מה כבדוי לכלימה זה ניהמ"ק דכתיב ניה כסא כבוד מרום מראשון, מקום מקדשו, אתר הקב"ה עד מתי אתם מכלימין נכבדוי של בית המקדש מרקקין זו, ומטפין זו מעדין זו עורותיהם (נכ"י אקספארד ופארמא ועוזרין זו עזירות), ומעמידין זו חללים, וכ"ה נפסיקתא רנתי שם, אך נחמה שמים, ונמקום מדקדקים נ"ל שם מרקקין. (י) שסילקתי שכינתי ממנו, ר"ל מן בית המקדש. (יא) ע"י ישעיה כו', כ"ה נכ"י אקספארד ופארמא, ונפסיקתא רנתי וזילקוט ישעיה, חלל זילקוט תהלים הלשון משוגש. (יב) מערערתא, אומה שערערה אר"ה, כ"ה נכ"י אקספארד ופארמא, חלל נפסיקתא רנתי נשמעו המלות האלה גם חסדים המלות "ד"י והלשון נחמה, עניה מדית, סוערה מן המנות ומעט, עניה מן הצדיקים סוערה מעל אר"ה והגלון צעל ז"ל שם סימן ה', רנה להניה ע"י אר"ה, והגהתו אך ליותר כי כל הלשון משוגש, ונרדף להיות כאשר הוא לפנינו פה, אך מזה שכתב שם נסיון ה' נראה חכמתו הגדולה כי עדין מציא נאשר קלע אל השערה, אך אם עינו לא ראתה את הפסיקתא שלפנינו, כי הציא שם גירסת הילקוט ישעיה רמז ש"ט מערערתא שער ערוה אר"ה, ואחרי אשר ראה הדברים האלה, וראה את הלשון והדחק בפירושו, אתר כי יותר נכון שהיא מלה אתה שערערה, ר"ל שמערהים ומקטרגים האומות על ישראל עכ"ל, ועתה עינינו הרוחות כי האמת כשערות, והדגש הוא בללו נכתב סוערה נש"ט שמועית, ופי' שערערה הוא שחרסו ונצרו מלשון ערער תתערער (ירמיה נ"א ל"ח). (יג) ר' אבא נר כהנא פנארו פנארו, מונח לעיל פסקא דזכור, ופי' שגרו והרסו כמ"ס הערוך ערך פג, ח"ל נפסקא דזכור ונפסקא דעניה סוערה, ערו ערו פגרו פגרו ונתן את הנזית, ת"י ופגרו ית נחמה עכ"ל, גם מונח הוואמר הזה נמדד תהלים סוף מזמור קל"ז, ונמדדש איכה פ' זכור ה', ונחמה פ' תנא, פסוק זכור

אבא בר כהנא אמר, פנארו פנארו, כמ"א חומת בבל הרחבה ערער תערער (ירמ' נ"א נ"ח), ר' לוי אמר, (יר) פנון פנון, כמ"א ותמדר ותער כדה, (בראשית כ"ד ב') על דעתיה דר' אבא בר כהנא, דאמר פנארו פנארו, עד יסודיה מטון, ולא עד היסוד בה, (טו) ועל דעתיה דר' לוי, דהיא אמר פנון פנון, עד יסודיה מטון עד היסוד בה,

(טז) לא נחמה (ישעיה שם), א"ר לוי (יו) כל מקום שנאמר אין לה, הוה לה, ותהי שרה עקרה אין לה ולד, (בראשית י"א ל'), והוה לה, (יח) הניקה בנים שרה (שם כ"א ז'), והיה לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים (ש"א א' ב'), והוה לה, כי פקד ר' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שם ב' כ"א), ציון הוא דורש אין לה, (ירמיה ל' יח), והוה לה, ובא לציון גואל (ישעיה נ"ט כ'). (יט) וכך רני עקרה לא ילדה, (ישעיה נ"ד א'), והוה לה בנים, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה, (ישעיה מ"ט כ"א).

הנה אנבי מרביץ בפוך אבניך (ישעיה שם שם), (ב) ר' אבא בר כהנא אמר, כהדן (כא) כחלא, כמ"א ותשך בפוך עיניה (מ"ב מ' ל'), (כב) ושלשה דברים נאמרו בפוך, מגדל את השער שבפעפעים, ופוסק דמעה, ומעביר את בת מלך

הערות ותקונים.

זכור את אשר עשה, וזילקוט תהלים רמז תתפ"ו גסם התנחומא, ונפסיקתא רבתי שם ר' אלזא צר כהנא גסם ר' לוי צרני, (צ"ל ור' לוי כמו שהיה צעל ז"ל) אחד אמר תצרו תצרו, איך ספק שהיה כחוש בתחלה פצרו פצרו, איך אחד המעתיקים שנה המלות האלה, יען איך יונינות לכל, והניצ צמקום את פירושם צלון ארמי תצרו תצרו תרנס שר תצר, וכן תראה שהולך ומפרש שם, למ"ד פצרו זה סעד לצרני שהיה כתיב בתחלה אחד אמר פצרו פצרו, וצערך ערך פכר הציא דצרי המדרש איכה שניינתי, וסיטה לפנינו הנוסחא פצרו, ונפסיקתא רבתי שם נכלו איכה שניינתי פצרו פצרו פצרו, כי מ"ש בתנחומא פ' כי תשא צ"ל כי תשא, ומ"ש צערך ערך פצר פצר צ"ל, צערך פצר גרים פצרו, ומ"ש ועיין צמ"ס צ"ל צמ"כ, גם יפלא צעני על אשר נעלם ממנו, שהערך הציא את המאמר הזה, צערך פצר וגרים פצרו. (יד) פנון פנון, מוצא צערך ערך פן גסם הפסיקתא, ופי' מריק ופונה, ותער כדה, ת"י ופניית קולתה. (טז) על דעתיה דר"ל, עיין לעיל פסקא דזכור וזה שהערוי שם צהערה צ"י. (טז) לא נחמה א"ר לוי, צכ"י פארמא חסרות מלות א"ר לוי, וכאשר הוא לפנינו מוצא צצ"י סוף פל"ח, ובמדרש איכה פ' איך לא נחמה, ונפסיקתא רבתי שם וצכ"י אקספארד. (יו) כל מקום שנאמר איך לא כו', ר"ל צכל מקום שנאמר איך לא, אינה שלילה מוחלטת לעולם, כי אם על זמן המוסר, אולם אם נאמר לא, הוא מורה על שלילה חמידית, וכאן אינו מוסר על לא נחמה, כי הדרשה היא רק על מלת איך לא, ציון היא דורש איך לא, שמיא אחיב וצכל מקום שצא צכחון מלת איך לא, הציא המדרש דרשת ר' לוי, כמו שצראה צצ"י פל"ח, וצאיכה רבתי פ' איך לא נחמה, ואולי חסר פה וצכ"ל לא נחמה וצכ"י איך לא נחמה, ועל זה הציא דצרי ר' לוי. (יח) הניקה צנים שרה, כ"ה גם צכ"י אקספארד ופארמא, אצל צצ"י ובמדרש איכה הציא תחת זה, העקרה וס' פקד איך שרה, ונפסיקתא רבתי הציא ותהר ותלד שרה לצנרס נן. (יט) וכך רני עקרה, הסיים הזה חסר צכ"י אקספארד ופארמא, אולם נפסיקתא רבתי ישנו כמו לפנינו פה אצל אינו מעיין הדרשה, כי הדרשה של ר' לוי אינה רק על מלת איך, לא על מלת לא, ועיין ציר סוף פל"ח שסיים ג"כ וצכ"י הכחוש הזה של רני עקרה לא ילדה, אצל איך הכוונה שם להציא ראייה שאל לא ילדה והוה לה, אלא מיייתי מקרא זה שצצנרס צצנים, דכתיב כי רבים צני שוממה וגו' וע"ש ציפת. (ב) ר' אלזא צר כהנא אמר, המלות האלה חסרות צכ"י אקספארד ופארמא. (כא) כחלא, הוא צצע העינים, ומזה הפעל כחלת עיניך (יחזקאל כ"ג מ') והכחל הוא הפוך, עיין תוס' צ"צ ט"ז ע"ז ד"ה כחחלא, ותכונת הפוך ראה אונ"ש שרש פוך, ובמדרש תהלים מזמור פ"ז מרצין צפוך, אצני כחחלא. (כב) שלשה דברים כו', עד ויסדתיך צפספירוס חסר צילקוט ישעיה ונפסיקתא רבתי, ונשנה צצצלי שנת ק"ט ע"א, אר"י פוך מעביר צת מלך ופוסק את הדמעה, ומרנס שיער צעפעפים, מניא

מלך. ויסתריך בספירים (שם), (כג) סמפירינין, (כד) ר' יודן ור' פנחס, ר' יודן אמר, כל גזירה וגיזרה שריא עתידה להנחן בירושלים, תהא נאה כסמפירינין הזה, ור' פנחס אמר תאמר שהסמפירינין הזה רך הוא, (כה) מעשה באחר שירד לרומי למכור סמפירינין, א"ל הלוקח על מנת לבדוק, מה עשה נמלו והניחו על (כו) הסדן, והיה מכה עליו בפטיש, (כז) נבקע הסדן ונחלק הפטיש, והספיר לא חסר: ושמתיו כרכור (ישעיה שם י"ב), ר' אבא בר כהנא אמר, (כח) כדן וכדין, ר'

הערות ותקונים.

ממי הכי ר' יוסי אומר פוך מעניר נת מלך ופוסק את הדמעה ומרצה זיער נעפעפיס, ע"כ. ופירש"י מעניר נת מלך, אם הזיקה לעינו. (בג) סמפירינין מוצא צערוך ערך סמפירינין בשם הפסיקתא, וכתב המופסי ספיר ת"י סמפיריני עכ"ל, ז"ל סמפיריניא, והערך שם הביא ג"כ ממדרש ש"ט על יסודותיו צהרי קודש. ויסתריך בספירים, נסמפיריני ולפנינו חסרה המלה הזאת במדרש ש"ט וממנו פ"י. (כד) ר' יודן כו' כל גזרה, כ"ה גם כ"י אקספלארד ופארמא וזילקוט ישעיה, אלז מה ענין הדרשה הזאת כל גזרה וגזרה, אל ויסתריך בספירים? לכן אין ספק בידי כי חסר פה לפני ר' יודן המלות, וכן את אמר ספיר גזרתם (ליכא ד' ז'), ועל זה דורש כל גזרה וגזרה, ואינוי אומר דברי נביאות אך למדתי זאת ממדרש ליכא, כי ז"ל המדרש נפ' זכו מיריה, לפי גירסת הס"א שם, ספיר גזרתם, א"ר יודן כל גזרה וגזרה שהיה צירושלים היתה קשה [ז"ל נאה] כספיר ואם תאמר רך הוא, א"ר פ' מעשה נאדם אחד כו', ועיין לעיל. ע"כ לשון המדרש, וכוונתו נמלות. ועיין לעיל. אל מדרש ש"ט פ' דיו גלילי זכר, כי שם מוצא ספור המעשה מאדם אחד צפירוטוט, ואנז אעיר על טעות נדולה אשר נפלה שם במדרש ש"ט ולא העירו עליה המפרשים, כי ז"ל שם, ר' יודן ור' פנחס, ר' יודן אמר אי חיון [ז"ל תימר] שהספיר הזה רק הוא נא וראה מעשה כו', פתח ר' יודן ור' פנחס, וסיים רק צ"ר יודן לנז, ואיה תאמר ר' פנחס? אך צראותינו לשון מדרש ליכא ה"ל, עינינו תחזיה כי גם פה ז"ל כן, ר' יודן אמר [כל גזרה וגזרה שהיה צירושלים היתה קשה נאה] כספיר ור' פנחס אמר אי תימר שהספיר כו' אך אחד המעתיקים קצן מן אמר לאמר, והשמיט ננחיס. ונפסיקתא רבתי נאמט המאמר הזה והעיר שם צ"א סימן ט"ו לתקן הלשון ע"י הילקוט, ומה שכתב שם הגאון בעל ז"א על לשון הפסיקתא רבתי, ויסתריך בספירים, שם ספירינין, שזלת "שם" הבהא חיונית היא שכתב אחד המעתיקים "שם" אכן טוב" לפדש מלת ספירינין, עכ"ל, אין דעתי כוטה אליו, כי אם כדצרינו מדוע לא הוצא רק מלת "שם" פניה, ולא גם המלות אכן טוב? אך אחרי ראינו כי השמיט המעתיק נפסיק' רבתי שם מאמר שלם מהפסיקתא דילן, נגלה לנו אור צהיר, שקצן מן ספירינין עד שהסמפירינין צדצרי ר' פנחס, כדרך המעתיקים נמלות הדמוות ואח"כ נעשתה מן ה' ס' סתומה, ומזה יצא שתי מלות שם סמפירינין. מה צרור, או מלת "שם" מוסב למעלה על הכתוב ויסתריך בספירים והוא נין לנז, ר"ל זה הוא ג"כ נישעיה שם. (כה) מעשה נאמר, מוצא במדרש תהלים וממנו פ"י, ובמדרש חזית פ' דיו גלילי זכר, ובמדרש ליכא פ' זכו מיריה, וזילקוט ישעיה רמז שליט, ונחמ' סוכה ל"ג ע"א ד"ה אם נרזל בשם מדרש אגדה, ונחמ' שנת פ"ה ע"ג ד"ה מה פטיש, בשם מדרש חזית. והגאון הרי"ז ז"ל מתק שם נחמ' מלת חזית, ויין נצדו מדרש ליכא, ונחמ' כ נעלם ממנו כי ישנו גם במדרש חזית כמו שהנחל. (כו) הסדן, הצרזל העצ שעליה הכתב עושה מלאכתו. (כז) נבקע הסדן ונחלק הפטיש, נפסיקתא רבתי והיה הסדן נחלק והפטיש נפצן. (כח) כדן וכדין, מפרש הפסיקתא דפוס צרעסלויא, כתב על זה כדאיתא צ"צ ע"ה, וזילקוט ישעיה ניד פלגי. זה תרי מלאכי צרקעא, ותרי אמוראי צארעא, חד אמר שהיה וחד אמר ישפה, אמר הקצ"ה יהיה כדן וכדין ע"כ, וכן כתב הגאון בעל ז"א שם סימן י"ז שהנציח צרוה"ק רמז לזה, הנה מלמד הדומה העצום הזה אשר העמיסו על הדורש ר' אלז צר כהנא, נעלמו מהם דברי החסידים, נחקקום על מאמר ר"ש צר נחמתי פלגי תרי מלאכי כו' אל הקצ"ה ליהיו כדן וכדין, כי ז"ל החסידים שם, ואמר הקצ"ה כדן וכדין, ר"ת לא גרים ליה, ואיה דגרסי ומפרשים דקאי אכתוב דלעיל, הנני [ז"ל הנה אנכי] מרנץ צפיד אננך ויסתריך בספירים, פ' כדן וכדין היינו פוך וספיר דלעיל יהיה שמואלך, וכן מוכח נפסיקתא

ר' לוי אמר (בט) כדכריינון, ר' יהושע בן לוי. אמר, אבני כורכייא, (ל) ר' יהושע הוה מתחמדי למיחמי אילון אבני כורכייא, קם עליו אליהו ז"ל, א"ל לית מרי מחמי ליה אילן אבני כורכייא, א"ל אין, ודראם לו ע"י נם, (לא) מעשה בספינה אחת שהיתה מפרשת בים הגדול, והיתה כולה גוים, והיה בה תינוק אחד יהודי, ובא עליה סער גדול בים, איתגלי אליהו על ההוא ינוקא, ואמר לו אי את איזיל לגבי ר' יהושע בן לוי, ומחמי ליה אילן אבני כורכייא, ואנא (לב) משויב להרא אלפא בזכותך, א"ל, ר' יהושע בן לוי גדול הדור הוא, ולית הוא מחימן יתי, א"ל ענוון הוא ומחימן יתך, וכך החמי ליה, לא החמי קדם בר נש, אלא (לג) דבריהו למערתא דרחיקא מן לוד תלתא מילין, ותחמיה ליה יתהון תמן, מיד נעשה נם ויצא משם בשלום, אזל ההוא ינוקא, לגבי רבי יהושע בן לוי, ואשכחיה (לד) ריתוב ריב"ל, אהן תמין ענוותנותיה דריב"ל, דאזל בתריה מהלך תלתא

הערות ותקונים.

נפסיקתא (היא הפסיקתא שלפנינו) דמפרש מאי דכדכר ר' אבא [זר כהנא] אמר כדון וכדון, והסם לא חירי לא מלאכי ולא חמוראי, אלא ודאי קאי אפיך וספיר כדכתיב לעיל עכ"ל, ופלא גדול בעיני איך נעלם זאת מהם, ואתה דע לך כי במדרש תהלים מזמור פ"ז מונח מאמר הפסיקתא מעשה נאדם כו' ואח"כ הניח מקרא ושמתי כדכד שמואלך חיר נרכיה נג"ר אבא זר כהנא פלגי זה תרי מלאכי כו', ואחרי אשר אנו רואים שהמדרש שם הולך אחר הפסיקתא אין ספק שהיה גם במדרש שרש מאמר ר' אבא זר כהנא כלשון הפסיקתא דילן, אך אחד המעתיקים הניח במקומו דרש ר"ש זר נחמני אשר נג"ס צנני, ונחפזו שם לקרוא את שמו עליו, והניח את ר' אבא זר כהנא על מקומו בשלום, וזהו קרה גם לדורו ר' יוחנן שם, נחמנו כמו שהיו נג"ס צנני שם והסן כי קרתי. (בט) כדכריינון ריב"ל אמר אבני כורכייא, נכ"י אקספארד ונכ"י פארמא וזילקוט ישעיה שם. ר' לוי אמר כדכריינון, ריב"ל אמר אבני כדכריה, ונפסיקתא רנתי חסרים דברי ר' לוי, ונערך ערך כדכד הניח ח"ל. נפסקא דעניה סוערה ושמתי כדכד שמואלך ר' אבא אמר כדון וכדון ר' לוי אמר כדכריינון, ריב"ל אמר אבני כדכריה, נכך ספיר ח"י כדכיה וספרינא עכ"ל, אולם לדעתי צ"ל נפסיקתא ברבדיינון והיא המלה היוונית והרומית earchedonius *αρχεδων* ופי' אגן טונה יקרה (קארפונקעל). וכן תרגם הירושלמי מלת נוכך (שמות כ"ח י"ח) ברבדינא, וכן כמו שהיה הערך, וכן יצ"ע תרגם יחזקאל (שמות כ"ח י"ח) ברבורין, וכן נרדף לתקן גם להלן נפסיקתא בכל המקומות אשר תבא המלה הזאת, ולדעתי גם דברי ריב"ל, צ"ל בורבדינא והוא רק נוסחא אחרייתא נג"ס ריב"ל, אשר היתה ראומה נחון, ולכן חסרים נפסיקתא רנתי דברי ר' לוי כמ"ס גרשא הערה זאת, כי נחמנו לו המסדר את הנוסחא השניה לזר, וגם נפסיקתא רנתי שם, צ"ל נמוקס כדכדנא דל"ת כדכדנא נר"ש, כמו שהעיר הרב החוקר גדול מהרז"מ ז"ל נספרו היקר ח"א זר כ"ד. (ל) ר' יהושע כו', נכ"י אקספארד ופארמא הנוסחא ריב"ל קם עם אליהו ז"ל אמר לית מרי מחמי כו', ונפסיקתא רנתי הנוסחא ריב"ל היה עומד עם אליהו זהר הכרמל אמר לו איך אתה מראה לי אילן אבני כדכדנא כיצד הם, א"ל הן, והראם לו ע"י נם. (לא) מעשה בספינה, נפסיקתא רנתי אף שנאמרה זה כל הפסקא הזאת כאשר העירוני צהערה ז', בכל זאת לשון הספור הזה משונה מאוד ח"ל מעשה בספינה אחת שפירשה צים הגדול אחת נחשלה והיתה מטרפת צים והיה זה נער אחד עברי, נגלה עליו אליהו אמר לנער אם אתה עושה שליחותי אני מומלט לאניה הזו בזכותך, א"ל הן, א"ל לך והראה לריב"ל אילן אבני כדכד, והוא יוצא צמדיה הגדולה צלוד, ואל תראה אותם שם, אלא הולכסו למערה של לוד, וגם הראה לו אותם, הלך הנער ואמר לריב"ל זה אחרי כיון שהולכו למערה והראם אותם לו מיד הצהיקה כל לוד מאורס, ח"ר ינחם כיון שראה אותם נבהל מפניהם ונצור [צ"ל ונצמח] עכ"ל. (לב) משצינ, מלשון ישצבון מן ידי (דניאל ג' ט'), ותרגם פליטה שצנא, ופי' צלשון סורי. (לג) דברייו, תוליד אותו, תרגם נכא, דבר. (לד) דיתיו ריב"ל, פה נשמטו הדגרים, וכנ"ל דיתיו [נמתינתא רבא דלוד א"ל מרי מלחא חית לי למימר לך קס] ריב"ל כו', ונאמר לנכון נכ"י אקספארד ופארמא וזילקוט, אך נכ"י אקספארד נמוקס מלחא הגי' מלה דנניעא, ונכ"י פארמא צני כנשחא חתה נמתינתא. תלתא

(לח) תלחא יומין, ולא אמר ליה מה את בעי מנאי, כיון דמשין למערותיה, א"ל מרי אילין אינון אבני כורכייא (לו) שאמרו חכמים, (לו) וכיון דחמי יתרון, הבחיקה כל לוד מאורן, (לח) והשליכן לארץ ונגנזו:
שמשותיד (ישעיה שם), (לז) ישורידך ושעריך לאבני אקדת (שם), (מ) ר' ירמיה בשר שמואל ב"ר יצחק, עתיד הקב"ה לעשות (מא) שער מזרחי של בית המקדש, הוא ושני (מב) פשפשין אבן אחת של מרגליות, (מג) ר' יוחנן הוה יתיב ודריש (מז) גו כנישתא רבתא דציפורין, עתיד הקב"ה לעשות שער מזרחי של בית המקדש הוא ושני פשפשין אבן אחת של מרגליות, והוה תמן חד (מה) מיניו פרוץ, א"ל (מו) אנא המון להרא אבן מבה, אפי' כהרא (מו) ביעתא דשפנינא

הערות ותקונים.

(לח) תלחא יומין, ז"ל תלחא מילין, כמו שהו' לנכון צ"כ אקספארד ופארמא וזילקוט ישעיה שם, וכמו שמוזכר בפסיקתא דזריהו למערתא דרחיקא מן לוד תלחא מילין. (לו) שאלמו חכמים, המלות האלה חסידים צ"כ אקספארד וזילקוט. (לז) וכיון דחמי יתרון, צ"כ אקספארד וזי' חמי יתרון, ז"ל וכד חמי יתרון, וצ"כ פארמא הסוג' כד אחמי יתרון ליה, ואח"כ כחז המעתיק שם, שלש אורות מוטטטות אשר לא נוכל לדעת מה היה כתוב בתוכם' וי' לתקן שם צ"כ כמו שהו' לפנינו פה. (לח) והשליכן לארץ ונגנזו, בפסיקתא רבתי א"ר יצחק כיון שראה אותם נזהל צפניהם ונגזר, מלות א"ר יצחק נוספו נטעות ומזורה שאלמיה, ונרץ למחקם, ותחת מלת ונגזר ז"ל ונגנזו, ולפניה נרץ להספיק והשליכן לארץ, עיין מ"ש בהערה לא. (לז) ישורידך ז"ל אורידך, צ"כ אקספארד נטעות שורידך, וצ"כ פארמא ג"כ נטעות שיירידך, וזילקוט ישעיה שם שורותיך, וגם שם ז"ל אורידך, כמו שהו' בפסיקתא רבתי ופי' חמוותיך, כי תרגום חומה אורא, וגם צענריה נעדה עלי שור (נראשית מ"ט כ"ג), וכן פי' רש"י צ"צ ע"ה ע"ה, ונשעיה שם כתב רש"י נגס מדרש תהלים שפותר שמתוך שיני החומה, והכוונה שנקראים כן יען הם יוצאים מהחומה כקריי השמש, ומהגאון נעל ז"ל נעלם זה, לכן נחקק לפרש והיה צ"ע. (מ) ר' ירמיה נגס ר' שמואל נר יצחק, כ"ה צ"כ אקספארד וצ"כ פארמא צ"כ שמואל נר חמון, ונמדרש תהלים ומזמור פ"ז א"ר יהודה צ"כ שמואל, ופסיקתא רבתי חסר שם האומר. (מא) שער מזרחי של ציהמ"ק, כ"ה צ"כ אקספארד ופארמא וזילקוט, אצל בפסיקתא רבתי שער גדול לירושלים ולציהמ"ק, ונמדרש תהלים שם שער הגדול של ירושלים שער ומחות, ושתי פשפשין של אבן אחת. (מב) פשפשין, פשפש הוא דלת קטנה בתוך שער גדול, ומובא בערוך ערך פשפש נגס הפסיקתא ומדרש תהלים, אצל מ"ש שם עתיד הקב"ה לעשות שער מזרחי ושני פשפשין אחת של אבן ואחת של מרגליות, ט"ס הוא, וז"ל ושני פשפשין של אבן אחת של מרגליות, והפשפשין האלה כבר היו לציהמ"ק כמו שאלמו נמנהה קליס פי' ה"ד, ושתי פשפשין היה לו אחד וימינו ואחד משמאלו, ורש"י נישעיה שם כתב י' פותרין לשון מקדש אצנים גדולות שכל חלל הפתח קדוש בתוכו, והמחות והמפתח כולן בתוך האבן הם עכ"ל, ומהגאון מהר"ם נעלם פתרון מלת פשפשין, לכן כתב שם אות כ"ד, נראה משמעותיך שהוא חלונות שהמש נכנס דרך שם, עכ"ל. גם נעלם ממנו נחת"כ שהדרוש איננו על שמתוך רק על ושעריך. (מג) ר' יוחנן, עיין סנהדרין דף ק' ע"ה, וצ"צ ע"ה ע"ה, ומהר"ם צ"כ נחידושי אגדות שם, ד"ה עתיד, ומה שהציג שם נגס הילקוט, הוא מהפסיקתא שלפנינו פה, גם עיין מדרש תהלים ומזמור פ"ז. (מז) גו כנישתא, צ"כ אקספארד וצ"כ פארמא צ"כ כנישתא רבתא דציפורין, וזילקוט צ"כ כנישתא צפפורי ופסיקתא רבתי השמיט המלות האלה עד דציפורין. (מה) מיניו פרוץ, וצ"כ גם צ"כ אקספארד, אצל זילקוט ישעיה רמז שליט נגס הפסיקתא. הניו אפיקורס, ופסיקתא רבתי חסר שורה שלימה. (מו) אלא חמון להרא אבן מבה, המלות האלה מיותרות הן, וליחא זילקוט וצ"כ אקספארד. (מו) כנישתא דשפנינא, כ"ה גם צ"כ פארמא ואקספארד וזילקוט, ונמדרש צבלי צ"צ ע"ה ע"ה, לגלג עליו ואחיו חלמיד השתא כנישתא דנינלל כו', פי' הרצ"ס צינח עוף קטן, ובסנהדרין ק' ע"ה כנישתא דנינלל [ז"ל דנינלל] פירש' צינלל עוף קטן ע"ה, ונמדרש תהלים ומזמור פ"ז כנישתא דצולליתא, ונערוך ערך צללל, הציג מתמרי הש"ס דצ"צ וסנהדרין, גם מאמר הפסיקתא, ופי' מין תורין הוא

דשפניא לית אנא משכחין, והדין יתיב ואמר הכרין, עם שהוא מפרש בים הגדול, שקעה ספינתו בים, וייר לעמקי תהום, והאיר הקב"ה את עיניו, וראה מלאכי השרת (מח) מסתתין בו, (מט) מגלפין בו, (נ) מסרגין בו, א"ל למי הוא זה, א"ל זה שער מורחי של ביהמ"ק ושני פשפושין אבן אחת של מרגליות, (נא) מיד נעשה לו גם ויצא משם בשלום, בשתא חוריתא אתא ואשכח לר' יוחנן יתיב ודריש בההוא ענינא, עתיד הקב"ה לעשות שער מורחי של בית המקדש הוא ושני פשפושין של אבן אחת של מרגליות, א"ל סבא סבא כל מה דאת יכיל (נב) למילג לגלג למשכחא שכת, דאילולא דחמי עיניו לא הוינא מהימן, א"ל דאילולא לא חמין עינדך לא הוית מהימן, (נג) למילייתא דמרתו דכתב באורייתא, תלא עיניו ומסתכל ביה, ונעשה (נד) גל של עצמות:

(נה) **מעשה** בחסיד אחר הוה מטייל (נו) בשוניתא דימה (נז) דחיפה, והרדך בלבו ואמר תאמר שהקב"ה עתיד לעשות שער מורחי של בית המקדש, ושני פשפושין אבן אחת של מרגליות, מיד יצאה בת קול ואמר לו אלולי שאתה חסיד גמור, כבר היתה מרת הדין פוגעת באותו האיש, כל העולם לא ברא אלא בששת ימים, דכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ (שמות ל"א י"ז) ושער מורחי של בית המקדש אי אפשר לעשותו, הוא ושני פשפושין אבן של מרגליות, מיד בקש רחמים על נפשו ואמר לפניו רבון העולמים אעפ"י שבלבי הרדתי, בשפתי לא פירשתי, מיד נעשה לו גם, ונבקע לפניו הים, וראה מלאכי השרת מסתתין בו, מגלפין בו, מסרגין בו, א"ל הוא שער מורחי של בית המקדש הוא ושני פשפושין אבן אחת של מרגליות:

(נח) **וכל** גבולך לאבני חפץ (ישעי' שם), (נט) א"ר בנימין ב"ר לוי, עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות ומרגליות, והיו ישראל באין ונוטלין

הערות ותקונים.

הוא, ונערך שפניו הניח ח"ל, תרגם ותור וסיוס ועגור, שפניו וכו"ל וסנוניתא, ניעתא דשפניו נערך נגלל עכ"ל. ונפסיקתא רבתי הג' חפ"י ככ"ה, והשמיט מלת שפניו. (מח) ומסתתין, ענינו חנינה לעשות האבן חלק. (מט) מגלפין, הוא חקיקה בתוך האבן, חר' (פסח) שמוח כ"ח ט"ו) ותגלף, עיין ערוך גלף, ולדעת המומים עלה יונית היא. (נ) מסרגין, לא עיית הנורות למעשה נעושים בתוך האבן כמו המרגל שמתקדש, עיין שלטי הגדולים (דף ח' ע"ד) ונפסיקתא רבתי ומופלים זה, ז"ל ומגלפים, וכן חזק נעל זרע חפרים, ולא הניח ראה להסתמו מילקוט ישעיה שם, ומלות מסרגין זה חסדים שם, (נא) מיד נעשה לו גם כן, עד של מרגליות, חסד זילקוט שם ע"י קפית המעתיק ממרגליות למרגליות. (נב) למילג לגלג למשכחא שכת, ז"ל למגדגא גלוג למשכחא שכת, וזכ"י אקספארד למגלג גלג למשכחא שכת, וזכ"י פארמא וזילקוט ישעיה למילגלג גלוג למשכחא שכת. גם שם ז"ל למיגלג, ופי' כל מה שחולל לספר ספר ולהלל הלל, כי גלוג פי' ספור ודבור כמו"ש הערוך ערך גלג, והגלג שם גם אמר הפסיקתא דלין אף טעות נפל בדבריו שם, כל מה דאת יכול למגלג גלג, פי' למשכחא שכת ע"כ, תחת למגלגל ז"ל למגלג, ומלת פי' הוספה הדיוטית היא ונרד למחקה, כי זה רק סיוס לשון הפסיקתא, ונפסיקתא רבתי שם הלשון משונה, א"ל דרוש ולך נאה לדרוש כו' ע"כ, כמו שהוא בשם ז"ל שם. (נג) למילייתא דמרתו דכתב באורייתא, פי' לדברים שאמרת, כרגיל בירושלמי בתסרון חלק, וזכ"י אקספארד למילייתא דמיתא אורייתא, ר"ל לדברים המונחים תורה. (נד) גל של עצמות, כ"ה בשם ז"ל שם נתן עיניו זו נעשה גל של עצמות, ובשנת ל"ד ע"כ, פירש"י גל מעצמות כחם שנקרצו בשרו ונפל וזמן הרצה, ונסנהדרין ק' ע"כ כתב רש"י גל של עצמות, שמת דאדם שמת נעשה גל של עצמות עכ"ל. (נה) מעשה תסיד, תחאן עד צעה"ז. אדם חייב לחזירו, חסד נפסיקתא רבתי. (נו) בשוניתא, וכן גלגלן משנה (אהלות פ"ח מ"ו) זים ובשונית טהור, ואיהו הוא השונית כל מקום שהם עולה בזעפו, עיין בערוך. (נז) דחיפה, עיין תנזאות הארץ זד ק"ה ע"כ. (נח) וכל גבולך עד מן האבנים, חסד זכ"י פארמא. (נט) א"ר בנימין, מונח זילקוט ישעיה סוף רוח שליט בשם הפסיקתא, גם בלברנאל ישעיה ל"ד (דף פ"ז ע"ד) בשם הפסיקתא.

ונוטלין חפציהו מהן, לפי שבעולם הזה (ס) מתחמים באבנים (סא) ובחצובות, אבל לעתיד לבא כתחמין באבנים טובות ומרגליות, הה' וכל נבולך לאבני חפץ; א"ר לוי עתידין תחומין של ירושלים, להיות מלאים (סב) שנים עשרה מיל, על שנים עשר מיל, אבנים טובות ומרגליות, (סג) לפי שבעולם הזה אדם חייב לחבירו והוא אומר לו נלך ונרון אצל הריין, פעמים עושה שלום ביניהם, ופעמים שאינו עושה שלום ביניהם לפיכך (סד) לית תרין אפין נפקין מרצין, אבל לעתיד לבא, אדם חייב לחבירו והוא אומר לו נלך ונרון (סה) אצל מלך המשיח שבירושלים, וכיון שהם מגיעין לתחומי ירושלים, והם מוצאין אותן מליאין אבנים טובות ומרגליות, (סו) והוא נסיב תרתין מנהון ואמר ליה יתיר מן אילין אנא חייב לך, והוא אומר לו אופ לא כדן, יהא שרי לך, יהא שביק לך, הה"ר השם נבולך שלום (תהלים קמ"ז י"ד):

וכל בניך למורי ה' ורב שלום בניך (ישעיה שם י"ג), (סז) ארבעה שלמות הן, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים ע"ב ז'), שלום רב לאוהבי תורתך, (שם קי"ט קס"ה), וענוים ירשו ארץ והתענו על רוב שלום (שם ל"ד י"א), והרין כל בניך לימורי ה' ורב שלום בניך:

הסלת פסקא עניה סוערה.

הערות ותקונים.

(ס) מתחמים, פי' עושים תחומים וגבולות. (סא) ובחצובות, מין נחת, כמו חצובה כו' שבו תיחס יהושע את הארץ (צ"ב כ"ז ע"א), וצילקוט שם ונזכרות. (סב) י"ב מיל על י"ב מיל, צכ"י אקספארד וצילקוט ישעיה שם י"ב מיל על י"ב מיל, וצכ"י פארמא י"ח מיל על י"ח מיל. (סג) לפי שבעה"ז, כנר אמרתי לעיל צהערה כ"ה שנשט צפסיקתא רנתי משם עד כה, וכאן התחיל המעתיק מאמנע המאמר הזה, לכך נאמר לאבני חפץ צעיה"ז אדם חייב כו' ע"א. (סד) לית תרין אפין נפקין מרצין, פי' אין שנים הנאים לדון יוצאים מנ"ד מרונים זה לזה. (סה) אלל מלך המשיח שזירושלים, כ"ה צכ"י אקספארד אלל צכ"י פארמא לפני נ"ד הגדול שזירושלים. (סו) והוא נסיב תרתין מנהון, צפסיקתא רנתי הלשון משונה וכך נאמר שם נטל אבן טובה אחת ומתניס לו, ואומר לו כלום אני חייב לך יותר מדמים של זו, והוא אומר לו המלך יסלח לך ע"כ, חסרון הניכר יש שם וכך צ"ל והוא אומר לו חף לא כדן, ח"ל המלך יסלח לך. (סז) ארבעה שלמות, צכ"י אקס' ארבעה רוב שלמות, וצפסיקתא רנתי התחיל בארבע וכלה בחמש, והסיום זה השם נבולך שלום, ליתא צילקוט כי מיותר הוא ואינו מן המנין, כי הצי"ח רק הספוקים המורים על רוב שלום, לא על שלום לבד, כגירסת הכ"י אקספארד ארבעה רוב שלמות.

פסקא י"ט.

אנכי אנכי הוא מנחמכם.

(א) אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נ"א י"ב), (ב) חרפה שברח לבי ואנושה ואקוה נגור ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהלים ס"ט כ"א), חרפה שחרפו אותנו עמוני ומואבי, את מוצא כיון שגרמו העונות, ונכנסו הגוים לירושלים, נכנסו

הערות ותקונים.

(א) אנכי היא הפטרת פי' שופטים, רביעית לשבע דנחמחא. (ב) חרפה, מונח צילקוט ישעיה רמז שלי' בשם הפסיקתא, והתחלת המאמר מונח נ"כ צילקוט צפניה רמז תקס"ז פי' שמעתי חרפה, בשם הפסיקתא, וגשה צפסיקתא צליכה רנתי סייע ט', ד"ה ר'

ונבנו עמונים ומאבים עמם, ונבנו לבית קדש הקדשים, (ג) ונמלו את הכרובים, ונתנום (ד) בכליבה, והיו מחזירין אותם בכל חצות ירושלים, והיו אומרים (ה) לא היו ישראל אומרים, שאין אנו עובדין ע"ז, ראו מה הם עושין, הד"ר יען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגוים בית יהודה וגו', (יחזקאל כ"ה ח'), (ו) ומה הו' אומרין, ווי כולן כחדא, (ז) באותה שעה אמר הקב"ה, שמעתי תרפת מואב וגירופי בני עמון אשר חרפו את עמי ויגדלו על גבולם לכן חי אני נאום ה' [צבאות אלהי ישראל] כי מואב כסרוס תהיה ובני עמון כעמורה ממשק חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם שארית עמו יבזום ויתר נויי ינחלום (צפניה ב' ח'). ואנושה, (תהלים שם), באת עלי מכה גברתנית (ח) ומתשת אותי, ואקוה לגור ואין ולמנחמים ולא מצאתי, (תהלים שם), אמר הקב"ה, אנכי־אנכי הוא מנחמכם: (ט) שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי, (איכה א' כ"א), ר' יהושע (ו) בש"ד ר"י פתר קריא באהרן כהן גדול, את מוצא כיון שמת אהרן כ"ג, באו כנעניים ונזדווגו בישראל, הה"ד וישמע הכנעני מלך ערר וגו' (במדבר כ"א א'), מה שמועה שמע, שמע שמת אהרן (יא) התייר הגדול שלהן, שהיה תר להן את הדרך, אין מנחם לי, (איכה שם) משה היה אבל, אלעזר היה אבל, כל אויבי שמעו רעתי ששו, (איכה שם) אמרו הגיע העת לילך ולבא עליהן (יב) לבלות שונאיהן של ישראל:

(יג) ורבנן פתרון קריא באומות העולם, את מוצא כיון שגרמו העוונות, ונבנו שונאים לירושלים, וגזרו שבכל מקום שיהיו ישראל בורחים, יהיו מסגירין אותם, בקשו (יד) לברוח לדרום ולא הניחו להן, כה אמר ה' על שלשה פשעי

הערות ותקונים.

ר' יצחק פתח בנשנו כו', גם מוצא צהרנאלל צפניה צ' (דף רע"ה ע"ג צ"ס הפסיקתא. (ג) ונמלו את הכרובים, אף צמקדש שי לא היו כרובים, אצל הכוונה כרובים לדורחא התקוקים צקירות הנזית עיין יומא כ"ד ע"א וצ"ל שם, והכוונה שגמלו את הכרובים ונתנום ככליבה, היינו שקלבו אותם מן הכותל, וכן כתב צ"ל יומא שם ע"ג, ד"ה הוציאו לשוק, ועפ"י הפסיקתא יסד צקירות לת"כ, צקירה על חרבן בית המקדש, טסו עמונים וחוצצים והוציאו הכרובים, וכליבה היו אותם מסבגים, הנה ככל טוים צית יהודה חסונים כו'. (ד) כליבה, מלשון ככלוב מלא עוף (ירמיה ה' כ"ז). (ה) לא היה ישראל אומרים, צמדרש איכה שם הני' ואומרים, לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עונדת ע"ז, ראו מה מנינו להם. (ו) וכל הו' אומרין ווי ווי כולן כחדא, צילקוט חסר זס, אולם צמדרש איכה שם איתא, לא כל אפיין שוין, ולדעתי ווי ווי כולן כחדא, היא העתקה מין כל אפיין שוין. (ז) צלוחת שעה אמר הקב"ה, צמדרש איכה שם צפתיתחא, הני' צלוחת שעה נשבע הקב"ה שהוא מקרקע צינתן מן העולם, שנאמר לכן חי אני נאום ה' צלוחת אלהי ישראל כי מוצא כסדס תהיה ובני עמון כעמורה. (ח) ומתשת, פי' חולסו ורפיון איצירס, וילכו צלא כה (איכה א' ו'), תרגם צמזח כוחא. (ט) שמו כו', מוצא צמדרש איכה פי' שמוע כי נאנחה, צנני לשון קצת ע"ס. (י) צסר ר' לוי, המלות האלה חסרים צמדרש סס, וצ"ל אקספליד הני' ר' יהושע דסכנין צסר לוי. (יא) התייר הגדול, צפסיקתא רבתי הני' ה"ד וישמע הכנעני וגו' כי צל ישראל דרך האתרים מהו דרך האתרים, שמוע שמת אהרן התייר הגדול כו', וצערך ערך תייר הציא חיל צפסקא דלנכי וצמנלת איכה שמוע כי נאנחה חיל, כי צלו ישראל דרך האתרים אל תקרי האתרים אלא התרים, אמרו מת התייר הגדול שהיה מהנך לפניהם ופי' מלשון ויתורו את הארץ ומלשון מן התרים, מדברי הערוך נראה שהיה לפינו נוסחא אחרת צמדרש איכה, וכן ראינו צירושלמי יומא כ"א היא ומוטה סוף פ"א, כיון שהצדיקים מסתלקין משולחן צלון ומתגורר בישראל, כיון שמת אהרן נסתלקו עמי הכבוד וציקאו הכנענים להסתגור בישראל ה"ד וישמע הכנעני מלך ערר יוצא הגג כי צל ישראל דרך האתרים, מהו דרך האתרים שמוע שמת אהרן התייר הגדול שלהן, שהיה תר להן את הדרך כו', ועיין צנלי ר"ה דף ג' ע"א ותוספתא סוטה רפ"ח, וצספרי צהעלותך צפ' לתור להם מנוחה. (יב) לבלות שונאיהן של ישראל, לינאח מעליהן נקוט. (יג) ורבנן, נגסה צמדרש איכה פי' שמוע כי נאנחה. (יד) לברוח לדרום, חלף סדרים הני' רואה פה, וכנ"ל צקסו לברוח לדרום כו' כס

פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנה (עמוס א' ו'), בקשו לברוח למורת ולא הניחו להן, בה אמר ה' על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנה, על הגלותם גלות שלימה להסגיר לאורם (עמוס שם ג'), בקשו לברוח לצפון, ולא הניחו להן, בה אמר ה' על שלשה פשעי צור ועל ארבעה לא אשיבנו על הסגרים גלות שלימה ולא זכרו ברית אחים (עמוס שם ט'), בקשו לברוח למערב, ולא הניחו להן, משא בערב בערב בערב תלינו ארמות דודנים (ישעיה כ"א י"ג), (טו) הא ארגישתון אפכו, אמרו לפניו רבון העולמים, ולא אתה הוא שעשית לנו, משלו משל למה הדבר דומה למלך שנשא מטרונתא, וחיה מצוה ואמר לה אל תשיחי עם שכנותיך, ואל תשאלי להן, ואל תשאלי מהן, פעם אחת (טו) הקניט אותה, וסדרה מתוך פלמין שלו, והיתה מחזרת על כל בתי שכנותיה, ולא היתה אחת מהן, מקבלת אותה, וחזרה לפלמין, א"ל המלך הא (יו) ארגשת אפך, אמרה לו ארונאי המלך, ולא אתה הוא שעשית לי כן, לא כך היית מצוה עלי ואומר לי, אל תשיחי עם שכנותיך, ואל תשאלי להן, ואל תשאלי מהם, אילו שאלתי מנהון, ושאלית להן, הלא מנהון, (יח) הוה מחמת יתי עביר בגו ביתיה ולא הוית מקבלת יתי גבה, כך אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ולא אתה הוא שעשית לנו לא כך התבטת בתורתך ולא תחתתן בם, בתך לא חתן לבנו ובתו לא תתן לבנך (דברים ו' ג'), אילו נסיבנו מנהון, או נסיבנו מן להון, הלא מנהון הוית מחמא ברא או ברתיה, קאים על תרעיה, ולא הוה מקבל יתיה, הוי כי אתה עשית: הבאת

הערות ותקונים.

כה אמר ה' על שלשה פשעי דמשק וגו', בקשו לברוח למורת כו' כה אמר ה' על שלשה פשעי עזה וגו', כי מלמד אשר המקרא מדמשק הוא קודם לעזה, נעמוס שם גס סיוס המקרא על הגלותם וגו', המוצא פה הוא במקרא דעזה, ובמדרש איכה שם נוסחא אחרת וזכ"י אקספארד הוא כמו שלפניו ג"כ נטעות, וחסר ג"כ שם מן בקשו לברוח לצפון עד בקשו לברוח למערב שהשמיט המעתיק, וזכ"י פארמא חסר ג"כ שורה שלימה, וכז"ל בקשו לברוח לדרום לא הניחו להם כה אמר ה' על שלשה פשעי עזה וגו', בקשו לברוח למורת לא הניחו להם כה אמר ה' על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנו, בקשו לברוח לצפון ולא הניחו להם כה אמר ה' על שלשה פשעי צור כו', והשמיט המעתיק מן פשעי עד פשעי. (טו) הא ארגישתון אפכו, חסר לפני זה כי אתה עשית (איכה א' כ"א), אמר הקב"ה לישראל הא ארגישתון אפכו כו', וזכ"י אקספארד ופארמא, אמר להם הקב"ה הא ארגישתון אפכו, ובמדרש איכה שם כי אתה עשית משלו משל כו', והמלות הא ארגישתון אפכו נאות שם בלמעשה המאמר אחר המשל, ושם הגי' אקשיתון וכן הוא במדרש איכה פ' אי הגבר ג"כ אקשיתון, ובערוך ערך אגשתון הביא ח"ל, במגלת איכה אגשתון אפכו שמו כי נאחזה אני פי' הכתפתם, פי' אקשיתון אפכו, אגשת אפך בפסקא דאנכי אנכי הוא מנחמכם עכ"ל, ודבריו אלה משושים בלי סדרים ע"י אחד המעתיקים או המדפיסים, וכן צ"ל במגלת איכה שמו כי נאחזה אני, ובפסקא אנכי אנכי הוא מנחמכם אגשתון אפכו, אגשת אפך פי' הכתפתם, פי' אקשיתון אפכו, עיניכם הרואות כי לא הוספתו ולא גרעתי בדבריו מאומה, רק הצנתי כל דבר על מכונו, ומה נראה שיש לתקן לפניו אגשתון כמו שהביא הערוך, וכמו שהוא בזכ"י אקספארד ופארמא, ומה שהביא הערוך אגשת אפך הוא המאמר להלן משלו משל כו' א"ל המלך הא ארגשת אפך, ולפני הערוך היתה גם שם הנוס', הא אגשת אפך. (טז) הקניט אותה, צ"ל הקניטה אותה, ובמדרש שם כעם עליה: (יז) ארגשת אפך, זכ"י אקספארד ופארמא אגשת אפך, ועיין לעיל הערה ט"ו. (יח) הוה מחמת יתי עביר בגו ביתיה ויתו צנור פניו ציתיה? פי' איזה מהן היתה רוחה ויתו עובר דרך ציתיה ולא הכניסה אותה צנור פניו ציתיה? ובמדרש שם הנוסחא אילו היתה נשאילה להם ושאלת מהן מנא, והוה ענידתי גבה, או ענידתי גבי לא הוה מקבלני לי, ופי' המ"כ אלו הייתי משאלת לכן ושאלת מהן כלים, והיתה מלאכתי נחנלת בידם ומלאכתי ניד, לא היו אוהבים אותי נחמיה עכ"ל, ודבריו דחוקים מאד, ואולי יש לגרוס שם כגירסת הפסיקתא, ותחת מהן מנא צ"ל מנחון, ובמקום ענידתי וענידתה, צ"ל ענידתי וענידתה, ור"ל אם ענידתי אגלה או היא ענדה אגלה.

הבאת יום קראת ויהיו כמוני (איכה שם), כמוני בצרה, ולא כמוני ברווחה. אין מנחם לי (איכה שם) אחר הקב"ה אנכי אנכי הוא מנחמכם. (יש) כרחם אב על בנים וגו' (תהלים ק"ז י"ז), כאיזה אב, חני' ר' חייא (ב) כרחמן שבאבות, ואיזה רחמן שבאבות, (כא) ר' עזריה בש"ר אחא, זה אבינו אברהם, את מוצא עד שלא הביא הקב"ה מבול על סדומיים אמר אברהם אבינו לפני הקב"ה (כב) רבון העולמים נשבעת שאי אתה מביא מבול לעולם, ומה מעם כי מי נח וזה לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד עד הארץ (ישעיה נ"ד ט') מבול של מים אי אתה מביא, מבול של אש אתה מביא, (כג) מה אתה מעביר על השבועה חלילה לך מעשות כדבר הזה (בראשית י"ח כ"ח), א"ר לוי השופט כל הארץ לא יעשה משפט (שם שם כ"ו), (כה) אם משפט את מבקש אין עולם, ואם עולם את מבקש אין משפט, מה את (כו) מיצור חבלא בתרי רישין, בעי עלמא, ובעי דינא דקושטא, אין לית את מוותר. (כז) ציבתר, לית עלמא יכול קאים:

(כח) ר' יהושע בר נחמן פחר קריא באבינו יעקב, והוא עבר לפתים וגו' (בראשית ל"ג ג'), מהו והוא עבר, הוא הוה בעקרא, אמר מוטב שיפגע בי, ולא יפגע בבניי, (כט) מה עשה זינן מבפנים והלבישן בגדים לבנים מבחוץ, והחקין עצמו לג' דברים, (ל) לתפלה ולדורין ולמלחמה, אם יבא עשו אל המלכה האחת והבחרו (בראשית ל"ב ט'), אמר מבאן ולהלן אנן עבדין עימיה קרבא, (לא) א"ר שמואל בר נחמני דרכו של אב לרחם כרחם אב על בנים (תהלים ק"ג י"ג), ודרכה של אם לנחם, כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה ס"ו י"ג), אמר הקב"ה (לב) אנא עבד דאב ודאם, כאיש אשר אמו תנחמנו, אמר הקב"ה אנכי אנכי הוא מנחמכם: אנכי

הערות ותקונים.

(יט) כרחם אב על בנים, מוצא צ"ר פעה ומדרש תהלים מזמור ק"ג, פ' כרחם אב, וזילקוט תהלים רמז תתק"ט גסס הפסיקתא. (ב) כרחמן שגלגות, צ"ל חקס' נטעות חני' ר' חייא צר חנון שגלגות, צ"ל חני' ר' חייא כרחמן שגלגות, ומן כרחמן נעשה צר חנון. (כא) ר' עזריא גסס ר' אחא, גסס בפסקא דנחמן בנחמן הממחיל אהבת דקד וכה' גס צ"ל פלרמא וצ"ל חקספארד גססו המלות ר' עזריא, ובאחר רק גסס ר' אחא, ונמדרש תהלים מזמור ק"ג הג' ר' יהודה צ"ר סימון, וצ"ר ר' יהודה חנון, ונשנה גס צ"ר ר' פ"י וסס הג' ר' יודן גס"ר עזריא. (כב) רצון העוליים, מוצא צ"ר פמ"ט גסס ר' אחא, והנה צ"ל כרמולי הנה מתחלת הפסיקתא. צ"ר פמ"ט גסס חלת דפורענותא ושגס דנחמא ותרתי דתוינתא, רק מפלת הנניר הקרוע והגלוי מרוב ימים ושגס נחמר בהתחלתה פסקא דצרי ירמיהו, שגסו, חנון, נחמן, ותחלת צ"ר, עניה סוערה עד למגע מהפסקא הזאת דלנכי, ומחלן והלאה מתחיל צ"ל ההוא כתיבה נכונה ומיושרת וכל השנויים אשר אמנא צו אשימם לפני הקורא. (כג) מה אחא מעזרי, צ"ל חקס' ופלרמא וכרמולי ונמדרש צ"ר שס, מה אחא מערים. (כד) ח"ר לוי, מוצא צ"ר פמ"ט וצ"ר פ"י וחסרים המלות חמר ר' לוי אצל צ"ר פמ"ט, ר' לוי חמר יעקב, והוא עזר לפניהם, השמיט המעתיק או המדפיס, כל המחמר אשר לפנינו מה עד ר' יהושע צר נחמן פחר קריא צלגני יעקב, ויש להשלטנו מתוך הפסיקתא. (כה) אם משפט, כ"ה צ"ר וצ"ל חקספארד פלרמא וכרמולי, אצל צ"ר פמ"ט הג' אם עולם אחא מנחם אין דין, ואם דין אחא מנחם לית עולם. (כו) מיינר חגלא, צ"ל כרמולי חמר חגלא, וצ"ר וצ"ר חפס חגלא, ופי' אחא חפן לאחא החגל צגני לדיו, וזה דצר שלא יוכל להיות. (כז) ציבתר, פ"י מעט. (כח) ר"י צר נחמן, כ"ה זילקוט תהלים רמז תתק"ט גסס הפסיקתא, וצ"ל חקספארד ופלרמא, צר נחמיה, וצ"ל כרמולי צן חנניה. (כט) מה עשה, זה חמר צ"ל פלרמא, ומוצא זילקוט ושלח רמז קל"א גסס התנחומא, ונתנחומא לפנינו ליתא, ונשנה צקס"ר פ"י טוזה חכמה מכלי קרב. (ל) לתפלה ולדורין ולמלחמה, אם יבא עשו מה חסרים הדברים האלה, לתפלה הצלני נא מיד אחי מיד עשו וגו', לדורין, ותעצור המנהג על פניו וגו', למלחמה אם יבא עשו וגו', וחומר לכונן צ"ל חקספארד וכרמולי ונמדרש קה"ר שס, ומן הפסיקתא ונצנים דצרי רש"י צ"ל לבראשית ל"ב י"ט. (לא) חרש צ"ל מוצא זילקוט תהלים רמז תתק"ט, וזילקוט ישעיה רמז של"ו גסס הפסיקתא. (לב) חגא עזרי

אנכי אנכי הוא מנחמכם, (לג) ר' אבא בר כהנא בש"ר יוחנן, למלך שקדש משרונה וכתב לה כתובה מרובה, (לד) כך וכך אני נותן לך, כך וכך חכמיטין אני עושה לך, כך וכך (לה) תיסבראות אני נותן לך, והנחת והלך לו למדינת הים, ושהה שם שנים הרבה, והיו חברותיה מונות לה, ולו) ואמרות לה עד אימתי את יתיבא, סיב לך בעל עד דאת מליא, עד דחילך עלך, והיתה נכנסת בתוך ביתה, ונוטלת כתובתה וקורא בה ומתנחמת, לאחר ימים בא המלך ממדינת הים, א"ל בתי תמיה אני, היאך המתנת לי כל השנים הללו, א"ל ארזי המלך אילולי כתובה מרובה שכתבת לי, כבר היו חברותיי מאבדות אותי ממך וכן בעולם הזה אמות העולם מונין לישראל ואומרים להם, עד מתי אחם מוסתים על אלהיכם, ונותנים נפשותיכם עליו, ונדרגין עליו, כמה צער הוא מביא עליכם, כמה בוזים הוא מביא עליכם כמה יסורין הוא מביא עליכם, ובאו לכם אצלינו, ועושין אנו אתכם, (לו) דוכסין ואפרכין ואיסטרטיליתין, וישראל נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות, ונוטלין ס"ת וקורין בו, ופגיתו אליכם והפריית אתכם והרבותי אתכם והקומותי את בריתי אתכם וגו' (ויקרא כ"ז ט') ומתנחמין, כשיגיע הקץ הקב"ה אומר לישראל, בני תמיה אני היאך המתנתם לי כל השנים הללו, וישראל אומרים לפני הקב"ה, רבון העולמים אילולי ס"ת שכתבת לנו, כבר היו ארזי מאבדין אותנו ממך, (לז), הה"ד זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל (איכה ג' ב"א), וכן דוד אומר לולי תורתך שעשועי או אבדתיו בעניי (תהלים ק"ט צ"ב):

ד"א אנכי אנכי הוא מנחמכם, ר' אבין (לח) בשם ריש לקיש למלך שכעס על משרונא ומרדה והוציאה מתוך פלמין שלו לאחר ימים בקש להחזירה, אמרה יכפור לי כתובתי, ואח"כ הוא מחזירני, כך אמר הקב"ה לישראל בני בסיני אמרתי לכם (למ) פעם אירת אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב'), ובירושלים אני עתיד לבוא ולומר

הערות ותקונים.

עניד דלז דחלס, כלז אשר אמו וגו' חסר חלז עניד דלז כרחס חלז על צנים, וחלז עניד דלס כלז אשר אמו תנחמו, וחלזר לנכין צילקוט סס, וצכ"י חקספארד פלחמא וכרמולי. (לג) רחצ"כ צסס ר"י, מונצ צפסיקתא רצתי פ' כ"א פסקא עשר דצרים, וסס צטעות ר' חני צס"ר יוחנן, וצ"ל ר' חלז צר כהנא, וכן צסנח צמדרס חוכה פ' זכר עניי ומררה. (לד) כך וכך אני נותן לך, צכ"י חקספארד וצמדרס סס כך וכך חופית אני חלסס לך, וצפסיקתא רצתי סס, כך וכך ספית ציס חני נותן לך, כך וכך עשירות ציצס חני נותן לך, וצמדרס סס כך וכך חרגוונות חני נותן לך. (לח) תיסבראות, מלה יונית ופ' חוזה, עין צפסקא צחדש השלשי הערה ע"ט, וצכ"י חקספארד טיס צריות, צפרדה חמלה ויס להצצירה, תיסצרות, וצכ"י כרמולי ציכ צטעות חוסציות. (לו) ואומרות לה עד אימתי כו', צפסיקתא רצתי חלסון משונצ, וצכ"ל ואומרות לה [עד אימתי חת יתינא] היצי [צ"ל סינ] לך צעל, עד דאת עלייה [צ"ל עלייא], עד דחילך עלך, והמפרס דפס צרססלויא סנר כל חלות צמסנרת, וכתצ המחלר החוסנר צצושו ניכר ע"כ, וצחמות נכון הוא רק יס לתקן עפי' הפסיקתא דילן כמו סתקנתי, גס יס לתקן סס, והיתה נכנסת לתוך חופתה צ"ל ציתה. (לז) דוכסין ואפרכין ואיסטרטיליתין, צ"ל ואפרכסין, וצחור שלס חמלות חלסל חמנצ למעלה פסקא פרה הערה רי"א. * (לז) הה"ד זאת אשיב חל צני וגו', צמדרס חוכה סס סיס וחין זאת חלל חורה שגל חלות חמורה. (לח) צסס ריש לקיש, צסנח צפסיקתא רצתי ככ"א פסקא עשר דצרים, וצילקוט יסעיה רמז שליו חוססח ר' חלז צס"ר שמעון צן לוי, והוא עטעות חמעתיק שחנצ לכצו רשצל והוא ר"ח ר' שמעון צן לקיש וטעה וחסצ שחז ר"ח, ר' שמעון צן לוי. (לס) פעס חחת חוכי, כ"ה צכ"י חקספארד ופלחמא וכרמולי וצילקוט סס וצפסיקתא רצתי סס פסקא עשר דצרים חנצ צפסיקתא רצתי פל"ג פסקא חוכי, חוססח ד"א חוכי חוכי, למח שני פעמים חוכי חוכי חלל לפי צססיני קנצו שני פעמים חוכי, חוכי ה' חלסוך, חוכי ה' חלסוך חל קנצ לפיכך הקצ"ה חמחם צסני חוכי, חוכי חוכי הוא חמחמס ע"כ, וחמה לקח חילקוט סס ציטעה רמז שליו, ד"ס צססיני קנצו שני חוכי, חל חסיוס סס עד הוא חמחמס חנינו

ולומר שתי פעמים (מ) אנכי אנכי הוא מנחמכם, (מא) ר' מנחמא בש"ר אבין, מאותה (מב) נחמה שנחמכם לפני בדר סיני, ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז').

(מג) מי את ותראי מאנוש ימות (ישעיה נ"א י"ב), לא את היא שאמרתם לי בים, מי כמוך באלים ה' (שמות ט"ו י"א), ותראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן (ישעיה שם), ר' ברכיה בש"ר תלבו, ר' שמואל בר נחמני בש"ר יונתן, ראויים היו ישראל כלייה בימי המן, אילולי וכו' נסבמו על דעתו של וקן, שאמרו ומה אם יעקב אבינו שהבטיחו הקב"ה ואמר לו הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך (בראשית כ"ח ט"ו), נתיירא, אנו עאכיו, הוא שהנביא מקנטרן ואומר להן, ותשכח ה' עושיך נוטה שמים ויוסר ארץ (ישעיה נ"א י"ג), (מה) אנשיתן מה דאמרת לכו, אם ימרו שמים (מו) ממעל ויחקרו מוסרי ארץ מתחת גם אני אמאם בכל זרע ישראל על כל אשר עשו (לי) נאום ה' (ירמיה ל"א ל"ו), ראיתם שמים (מו) שנימרו והארץ שנתמוטטה, מנטיית שמים וארץ (מח) היה לכם ללמוד, אלא ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק (ישעיה נ"א י"ג), (ישעיה נ"א י"ג), (מט) הוא המן, ושלוותיה, כאשר כונן להשחית (שם) אימתי כונן להשחית בחדש הראשון הוא חדש ניסן (אסתר ג' ז'), מדר צועה להפתח ולא ימות לשחת וגו' (ישעיה שם י"ד), (נ) א"ר אברהו זה אחד משה דברים שהן סימן יפה לחולה, ואלו הן עיטוש, זיעה, קרי, שינה, חלום, הילוך מעיים בדרך ארץ, עיטוש מניין, עשישותיו תהל אור (איוב מ"א י'), זיעה מניין, בויעת אפך האכל לחם (בראשית ג' י"ט), קרי מניין, יראה זרע יאריך ימים (ישיה נ"ג י'), שינה מניין, ישנתי או ינח לי (איוב ג' י"ג), חלום מניין, ותחלימי ותחיני (ישעיה ל"ח י"ו), הילוך מעיים בדרך ארץ מניין, מדר צועה להפתח ולא ימות לשחת (ישעיה נ"א י"ד) (נא) א"ר חגי וברכר שלא יחסר לחמו, ואנכי ה' אלהיך רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו (ישעיה שם ט"ו), (נב) וכי מה ראה הים וברח, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אמר, מקלו של משה ראה וברח, ור' נחמיה אמר, שם המפורש היה חקוק עליו, ה' צבאות שמו, ראה אותו וברח, (נג) ואשים דברי בפך ובצל ידי

הערות ותקונים.

לא נפסיקתא רנתי ולא נפסיקתא דילן. (מ) אנכי אנכי הוא מנחמכם, נכ"י כרמולי נוסף פה, ה"ד וארשתוך לי לעולם וארשתוך לי צדק ונמשכת ונחמד ונרמזים. (מא) ר' מנחמא, מוצא צילקוט ישעיה שם. (מב) נחמה שנחמכם, כ"ה נכ"י חקסי וכרמולי, אלז נכ"י פארמא ונפסיקתא רנתי פסקא עשר דזרים, וצילקוט ישעיה שם הג' הנהימה שנהמכם ודרש מנחמכם כמו מנחמכם צילקוט אותיות אח"כ, וצילקוט שם מוצא אח"ז על ותראי מאנוש ימות, למה את מתירא, והוא מהפסיקתא רנתי פליג, אף שלא נרשם המקור צנדרו. (מג) מי את ותראי, אחר שכלה הדרשה על אנכי אנכי הוא מנחמכם דרש על סיפא דקרא מי את ותראי, ועיין פסיקתא רנתי פסקא אנכי פליג, כך פתח ר' תנחומא ז"ה מי את ותראי כו'. (מד) נסכמו, נפסיקתא רנתי שהסכמו, וע"כ ונצין כוונת המאמר אשר לפנינו. (מה) אנשיתן, האם שכתם. (מו) ממעל וגו' מתחת, צ"ל מלמעלה וצ"ל למטה כמו שהוא במקרא, ומלת לי הסגרתי כי איננו במקרא. (מז) שנימרו כ"ה גם נכ"י חקספארד, אלז נכ"י פארמא וכרמולי שמו. (מח) היה לכם ללמוד, כ"ה גם נכ"י חקספארד, אלז נכ"י פארמא וכרמולי לא היה לכם, ולפיכך הוא צלשן חתמה. (מט) הוא המן, נכ"י חקספארד וכרמולי נוסף לפני זה, א"ר יצחק שהיה נרות מנוקות זה אחר זה, ואיה חמת המציק הוא המן. (נ) א"ר אברהו, וכן הוא בצנזלי צרכות כ"ז ע"כ. (נא) א"ר חגי, נכ"י פארמא א"ר יצחק, עיין פסיקתא רנתי פ' אנכי אנכי א"ר חגי בשם ר' תמל בר אלז כו', ועיין רש"י ישעיה ל"א י"ד, וצנזליק שם. (נב) וכי מה ראה הים, מפרש רוגע הים, עיין צקיעה עיין דל"ק שם ונתי, ומוצא צילקוט ישעיה סוף רמז שליו, והוא מפסיקתא דילן, כי הציין פסיקתא רנתי אשר שם לפני זה, אינו מוסב על מאמר ויהמו גליו. (נג) ואשים דברי, נכ"י כרמולי יצא פה דף אחד חק למקומו, והצינו לו יד להלאה, צין קונטרסים זרים אשר אין כל אחוה לו עמשה, כי פה נכלס

ידי כסיתיד (ישעיה שם י"ו), (נג) תמן תנינן שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה, (נד) כל הלכתא, (נה) ר' הונא בש"ר אחא, (נו) עוברי הים פירשו אותו, נהית בחסדך עם זו נאלת (שמות ט"ו יג), זו נמילת חסדים, נהלת בעזר אל נזה קרשך (שם), זו תורה, וכה"א ה' עוז לעמו יתן (תהלים כ"ט י"א), ועדיין העולם מתמוטט ואימתי נסבסם, כשבאו אל נזה קרשך, (נו) תמן תנינן רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם עומד, על הרין, ועל האמת, ועל השלום, ושלשתן בפסוק אחד, אלה הדברים אשר תעשו, דברו אמת איש את רעהו, אמת (נז) ושלום ומשפט שפטו בשעריכם (זכריה ח' יז), ושלשתן דבר אחד. נעשה אמת, נעשה שלום, וכן נעשה משפט, נעשה אמת ושלום, ר' יהושע דסבבין בש"ר לוי, (נח) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיד (ישעיה שם), זו נמילת חסדים, ללמדך שכל מי שהוא עוסק בדברי תורה ובג"ח, זוכה לחסות בצילו של הקב"ה, הה"ד מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיד יחסיון (תהלים ל"ו ח'), (ס) לנטוע שמים וליסוד ארץ (ישעיה שם), אלו הקרבנות, ולאמר לציון (סא) עמי אתה (שם), וא"ר (סב) תנינה בר פפא, חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שנקראו ישראל ציון, והיכן מצינו כאן, ולאמר לציון עמי אתה:

הערות ותקונים.

הדף למטה צמלת ואשים, והדף שלאחריו מתחיל צמלת דברי צפך, אינו פה, כי אם אחר ג' דפים אחרים, וע"ז ילך הקורא תועה, לכן ראוי להשיב שם את הנווד לתקומו והדף כ"א המניין שם כ"י הוא דף י"ט. (נג) תמן תנינן, הכוונה על המשנה דאבות פ"א, ומוצא צילקוט צמלת רמז רנ"א צמס הפסיקתא, וכל המחזור הזה עד סיום הפסקת ישנו צירושלמי תענית פ"ד סוף ה"ז ומנילה פ"ג ה"י. (נד) כל הלכתא, צכ"י פארמא חסדים שתי המלות האלה, וכן כמו וכו' הנהנו צספרים, ור"ל כל הלכתא כולה כמו שפירש שם המשנה על שלשה דברים העולם עומד, והדרשה הנדרשת על זו המשנה מקרא דואשים דברי צפך. (נה) ר' הונא צמס ר"א, מוצא צילקוט צמלת רמז רנ"א, וצילקוט ישעיה רמז של"ז צמס הפסיקתא. (נו) עוברי הים פירשו אותו, ר"ל מן עוברי הים נשמע מחמורו של שמעון הצדיק כי צמסדך זו נמילת חסדים, צפך זו תורה, וזה קדשך זו בית המקדש דהיינו עבודה. (נז) תמן תנינן, אבות פ"א משנה י"ח, ועיין צירושלמי תענית ומנילה שם. (נח) ושלום ומשפט, צ"ל ומשפט שלום. (נח) ואשים דברי צפך, צכ"י כרמולי ופארמא הנוסחא פה, אלו דברי תורה שנאמר ואני זאת צריתי אותם אחר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי צפך וכו', וראוי להוסיף את זה גם פה, כנאות לענין הדרש, וצירושלמי שם אינו מתחיל פה הדרש צמס ר' יהושע דסבבין, רק תמן תנינן שמעון הצדיק הים משרי ככה"ג הוא היה אומר על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח, ושלשתן צכ"י אחד ואשים דברי צפך זו תורה וכו', ואלו"ג פה צפסיקתא המחמור המחמור לעיל ואשים דברי צפך תמן תנינן שמעון הצדיק מקומו פה, והוא היותר נכון, וזה הכונה שם וכל הלכתא ר"ל המעתיק הראשון קצר צלשונו וניין כל הלכתא ר"ל כל ההלכה תנונא צירושלמי שם, אצל המעתיק השני הציא כל המחמור כמו שהוא צירושלמי. (ס) לנטוע שמים וליסוד ארץ, אלו הקרבנות, וכתב צע"ק צירושלמי שם ע"י קרבנות מקוה שמים וארץ מתקיימים עכ"ל, כוונתו לגמור מנילה ל"א ע"כ, ותענית כ"ז ע"כ אלמנא עומדות לא נתקיימו שמים וארץ, והיינו קרבנות ע"ש, ועיין מהרש"ל צכ"א תענית שם. (סא) עמי אתה, אחר זה חסר, אלו ישראל, כמו שהוא צירושלמי תענית, וצכ"י כרמולי חסר. מכלן עד סוף הפסקא, אך יש שם מחמור גדול מה כאן על ההרים רגלי מנצח אשר אינו פה. (סב) אר"ה צר פפא, כ"ה צירושלמי תענית ומנילה שם, וצארתות חיים ה' תפלה אות פ"ב, וצאצודרהס סדר שחרית של חול, פ"י נקדשך ונעריך, הציאו מחמור הזה, וצ"ל ישראל נקראו ציון, כדליתא צפסיקתא אר"ה צ"פ חזרנו על כל המקרא, ולח מחמורו מקום שנקראו ישראל ציון אלא זה צלצד ולאמר לניין עמי אתה עכ"ל, ואף שהוא ג"כ צירושלמי הציאו כן צמס הפסיקתא, ומרן צ"י אר"ה ריש סימן קכ"ה הציא המחמור הזה צמס ארחתות חיים.

פ ס ק א כ.

רני עקרה.

(א) רני עקרה לא ילדה (ישעיה נ"ד א') מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה, (תהלים קי"ג ט'), (ב) שבע עקרות הן, שרה רבקה ורחל ולאה ואשתו של מנחם וחנה וציון, (ג) ד"א מושיבי עקרת הבית, זו אמנו שרה, ותחי שרי עקרה (בראשית י"א ל'), אם הבנים שמחה, הניקה בנים שרה (בראשית כא ז'), ד"א מושיבי עקרת הבית, זו רבקה, ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, (שם כ"ה כ"א), אם הבנים שמחה, (ד) ויעתר לו ה' ותדר רבקה אשתו (שם שם), (ה) ד"א מושיבי עקרת הבית, זו לאה, (ו) וירא ה' כי שנואה לאה (שם כ"ט ל"א), מכאן שהיתה לאה עקרה, אם הבנים שמחה, כי ילדתי לו ששה בנים (שם ל' כ'), ד"א מושיבי עקרת הבית, זו רחל, ורחל עקרה (שם כ"ט ל"א), אם הבנים שמחה, (ז) בני רחל יוסף ובנימין (שם ל"ה כ"ד), ד"א מושיבי עקרת הבית, זו אשתו של מנחם, וירא מלאך ה' אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת (שופטים י"ג ג'), אם הבנים שמחה, ותדר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (ש"א ב' כ"א), (ט) ד"א מושיבי עקרת הבית זו ציון, רני עקרה לא ילדה, (ישעיה נ"ד א') אם הבנים שמחה, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה (ישעיה י"ט כ"א), רני עקרה, א"ר ראובן (ו) קרינא תעקרה, (יא) א"ר מאיר רני עקרה, עקרה, אומה שעקרהו אומות העולם, הה"ד זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה, תהלים קל"ז ז' (יב) ר' אבא בר כהנא אמר פגארו פגארו, כדא חומת בבל הרחבה ערער תתערער (יד) שאר קיטעא דכוותא עניה

הערות ותקונים.

(א) רני, היא הפטרת כי תלך חמישית לשבע דנחתא. (ב) שבע, נכ"י פארמא ש, וט"ס הוא, כי שכה למנות את חנה. (ג) ד"א מושיבי, מונח נז"ר פנ"ג, וצילקוט תהלים רמז תתע"ג דיה מושיבי, והציון ז"ר ט"ס הוא, ונ"ל פסיקתא. כי שם נז"ר אין מזה המאמר רק ראשיתו זו שרה, ולא יותר. (ד) ויעתר לו ה', נכ"י פארמא מונח הכתוב שאחריו, ויתרונו הנשים, ונכון יותר לפי הדרש אם הנשים. (ה) ד"א כו' לאה, נכ"י פארמא נאמר בתחלה זו רחל, וד"א הזה מאוחר לו, והוא הנכון כמו שמה נדרש רחל קודם ללאה. (ו) וירא ה' כי שנואה לאה, הדרש הוא מסיפא דקרא, ויפתח ה' את רחמה, זה יותר נכונה, שנואה לאה ויפתח, מכלא שהיתה עקרה שאין פותחין אלא שער הסגור. (ז) בני רחל יוסף ובנימין, נכ"י פארמא מונח הכתוב שלפני זה, ותדר ותלד בן (נדרשית ל' כ"ג), ונוסחת שלפניו יותר נכונה, לפי הדרש אם הנשים שמחה. (ח) אם הנשים שמחה ותדר ותלד שלשה בנים, פה חסר וכנ"ל אם הנשים שמחה, [ותלד האשה בן (שופטים י"ג כ"ד), ד"א מושיבי עקרת הבית זו חנה, ולכנה אין ילדים (שם א' ז'), אם הנשים שמחה] ותדר ותלד שלשה בנים וגו' זה מתפזר המעתיק, שקפן משמחה לשמחה, וישנו נכ"י אקספארד ונכ"י כרמולי, וצילקוט תהלים רמז תתע"ג, אך במקום ותלד האשה בן, מונח שם המקרא והרית ילדת בן, ונכ"י כרמולי תחת ותדר ותלד שלשה בנים, מונח שם המקרא ותדר חנה ותלד בן ותקרא שמו שמואל, ונכ"י פארמא חסר ד"א על חנה, ולכן מנה למעלה רק שם כליש נהערה ז'. (ט) ד"א כו' זו ציון, מונח צילקוט ישעיה רמז של"ח נגס הפסיקתא, נס צילקוט תהלים שם. (י) קרינא תעקרה, נכ"י אקספארד וצילקוט ישעיה, הרי לא עקרה, ונכ"י פארמא וכרמולי הרינה עקרה, ולכל הנוסחאות אין פתרון. (יא) א"ר מאיר, מונח בארצנאל ישעיה כ"ד דף פ"א ע"ג. (יב) ראובן אמר פגארו, נכ"י פארמא נאמט כל המאמר הזה עד הדרש השני של ראובן. (יג) פגארו פגארו, עין לעיל פסקא זכור הערה נ"ה, ופסקא עניה סוערה הערה י"ג. (יד) שאר קיטעא דכוותא עניה, זה דברי המעתיק שלא רצה לכפול

ענייה, ר' אבא בר כהנא אמר (טו) עיקר מסובן משר לאה היו, אלא שהיו עושין (טז) של רחל עיקר כר"א ורחל עקרה, א"ר יצחק רחל היתה עיקרה של בית, כמ"א ורחל עקרה, עיקרה. (יז) הני ר' שמעון בן יוחאי, לפי שכל הדברים תלויין ברחל, לפיכך נקראו בניה על שמה, רחל מכבה על בניה (יזמיה ל"א ט"ו), ולא סוף דבר לשמה, אלא אפי' לשם בנה, אולי יהנן ה' אלהי צבאות שארית יוכף (עמוס ה' ט"ז), ולא סוף דבר לשם בנה, אלא אפילו לשם בן-בנה, הבן יקרי לי אפרים (יזמיה ל"א כ'), לא ילדה, א"ר לוי כל מקום שנא' אין לה, היה לה, ותהי שרה עקרה אין לה ולד (בראשית י"א ל'), והיו לה, (יט) שאר קיטעא דכוותא ענייה. פצחיו רנה וצחלה לא חלה (ישעיה שם שם), (כ) בעשרה לשונות נקרא שמחה, גילה שמחה שישה עליסה עליזה פצחה רנה צחלה חרודה הריעה, ואית דמפקין הריעה ומעיילין ריצה, ופסנו תרוץ דאבה (איוב מ"א י"ז), (כא) מקרעיה בהרא

הערות ותקונים.

שנית המאמר שכבר נאמר לעיל, לכן אמר השאר הוא מוקטע וחסר פה, והוא כמו צפסקא ענייה, וכן הוא בכ"י אקספארד, וזה לעד כי כן קצר פה המעתיק הראשון, ואחריו הלכו המעתיקים שלאחריו, אבל בכ"י כרמולי לא חס המעתיק על עמלו, וכתב כל המאמר מפורש, ר"ל נר כהנא אמר פגרו פגרו כמ"ל חומת צנל הרחצה ערער תתערער וגו', ר"ל אמר פגון פגון, כמ"ל ותמהר ותער כרה, על דעתיה דרז"ל דאמר פגרו פגרו על יסודותיה מטין עד היסוד זה, על דעתיה דר' לוי דאמר פגון פגון, עד יסודותיה מטין, ולא עד היסוד זה ע"כ. ובכ"י פארומא נשמט מאמר ר"ל נר כהנא הלזה ע"י טעות המעתיק שקפן אל מאמר ר' אבא נר כהנא השני, והשמט ע"י מלות ההתחלות הדומות. (טו) עיקר מסובן, מוצא צנ"ר פע"ל, ונמדרש רות פ"ז פ' ויאמרו כל העם, ונצל הערוך ערך מסובן הביא המאמר הזה בשם הפסיקתא לצד, וכתב שם, פ"י הגדולים והתשונים. (טז) של רחל עיקר, עיין צמ"כ שם. (יז) חני רש"י, עיין צמ"כ בשני המקומות נמדרש. (יח) ולא סוף דבר, לשון ירושלמי הוא צמקום לאו דוקא. (יט) שאר קיטעא דכוותא ענייה, וזה בכ"י אקספארד, ובכ"י פארומא כתב המעתיק צלשון אחר, כולם כדמתיבא צאפטרתא חסרה שם המלה "ענייה" ועיין לעיל הערה י"ד, אבל בכ"י כרמולי גם פה לא חס המעתיק על עמלו, והעתיק כל המאמר, שנאמר היניקה בנים שרה, ולתנה אין ילדים והוא לה, פקד ה' את חנה וגו', נין היא דורש אין לה, והוא לה, שנאמר ונא לנזן גולא ע"כ, ועיין מ"ש צפסקא ענייה הערה י"ז. (כ) נעשרה לשונות כו', בכ"י כרמולי עליסה צמקום עליזה, וט"ס הוא, כי מה ענין עליסה שני פעמים? ובכ"י אקספארד וצילקוט ישעיה שם, עשרה לשונות נקראת נצואה צ"ל שמה. גם חסרה שם מלת ששה, והמאמר הזה נשנה נמדרש חזית פ' נגילה ונשמה, אך שם הני' עלנה והביא ראיה עלן לצי צה', ומה שהביא שם על הדום שנאמר ועצדו בני ישראל, חסר מלת "נצחיה", והרצ מ"כ כתב שם פסוק זה נקשתי ולא מנאחתי, נעלם ממנו שהוא נעורא ו' ט"ז, ונצחיה דר"ל סוף פל"ד חושב עשרה שמות של שמה, וצמקום עליסה הני' שם, עליזה כמו נמדרש חזית וכן הוא ג"כ בכ"י פארומא, גם נאמר שם תפארה תחת פצחה, ולא אדע מה ענין תפארה אל שמה, וגם פצחה המוצא בכל המקומות איננו כי אם תפחת פה צקול רנה כמו פגרו רנה (ישעיה י"ד ז'), אבל לשמה מה זו עושה? ונס' אולם מועד (אות ש"ן סימן מ"ד) מוכה י"א שמות נרדפים לענין שמה, וס' שמה מושג גיל הדום האח נחלה עלן עלם עלן דין הלל, (כמו ויעשו הלולים). (כא) מקרעיה נהדא תפנחא, כ"ה בכ"י אקספארד ובכ"י כרמולי ופארומא מקרעעא כהדא תפנחא, ונמדרש חזית שם, מקרעעא כהדא תפנחא, וצילקוט שם חסרים המלות האלה, ונערוך ערך קרעע הביא ח"ל, צפסיקתא דרני עקרה, ולפניו תידן דאננה, מקרעעא כהדא תפנחא, פ"י ענין דילוג עכ"ל, ואולי צ"ל צכולס תופתא, ופי' כאשר ירקדו צחופת תננים, כי שורש דין לקוח מן דין, וענינו רקוד המלות, עיין אוה"ש שרן דין, ומדי דברי צה' אשרי על דברי התוס' חולץ ע"ה ע"ה ד"ה מאי בינייהו דין מקרעע פ"י שקופין ומולד צמחא כו', ומקרעע לשון כח וחיות גדול כמ"ס הערוך מדאמר צילמדנו צ"י נהעלותך, שמה ועומד ומקרעע, לפניו

קמב

רני עקרה

בהדא חפצתא: (כב) כי רבים בני שומטמה מבני בעולה אמר ה' (ישעיה שם), א"ל אבא בר כהנא ומרברך נאווה (שה"ש ר' ג'), (כג) אפילו נזה עשוי מברר חייבין על מחיצתו והוא חרב, כשם שחייבין על מחיצתו והוא בנוי א"ל לוי בבנינה העמידה לי רשעים, כגון אחו מנשה אמן, בחורבנה העמידה לי צדיקים, כגון דניאל וחבורתו, מדרכי וחבורתו, עזרא וחבורתו, ר' אחא בש"ל יוחנן חרבתי צדיקים העמידה בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה לי בבנינה:

ידי פיסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פרוי (תהלים ע"ב מ"ז), (כד) ומה היה אותו אילן שאכל ממנו אדה"ר, (כה) ר' מאיר אומר חישין היו, (כו) ר' אלעאי אומר ענבים היו, ר' אבא דעכו אומר אתרוג היה, ר' יוסי אומר תאנים היו, וכולם מביאים טעם לדבריהם, (כז) טעמא דר' מאיר דאמר חישין היו, בנותה שבעולם אדם שאין בו דעת, הבריות אומרים חכים הוא דין דלא אכל פיתא דחישין מן אמי, (כח) ר' זעירא בעא קומי ר' שמואל בר רב יצחק, (כט) כתיב בו עץ, ואת אמרת חישין היו, א"ל מתמרת היה ועולות כארזי לבנון, והיו משירות (ל) את זרעו לארץ. וטעמא דר' יהודה בר אילעאי, דאמר ענבים היה, ענבימו ענבי ראש אשכולות מרורות למו (דברים ל"ב ל"ב), אותן האשכולות שהביאו מרורות לעולם, (לא) טעמא דר' אבא דאמר אתרוג, טעמא דר' יוסי דאמר תאנים

הערות ותקונים.

לפניו תדן דלצה (חיזו ת"ה ז"ל מ"ח) מתרגמין קדמיה מקרטע עכ"ל, ואחרי נקטת הסליחה מרוממות נפשתיס, אומר כי עברו נחפזו על דברי הערך ויחסו לו דבר אשר לא עלה על דעתו, כי אחר אשר הביא מאמר חז"ל דחולין דג המקרטע, הביא דברי הפסיקתא דין, ולפניו תדן דלצה, מקרטעא כהדא רפתא, ואח"כ מאמר (ז"ר פל"ט) ארכיליסטוס מקרטע [הוא נפלה ולפניו השטן מקטרג], ואח"כ מאמר הילמדנו שמה ומקרטע, פי ענין דילוג, ע"כ. עיינו הרואות שלא אמר כי מקרטעא הוא תרגום ולפניו תדן דלצה, כי אם העתיק לזון הפסיקתא, ונאמת תרגום המקרא הזה הוא, לקדמוי תדן דלצווא. ונענין הנסוחא אשר היתה לפני הרצ צעל הערך צנ"ר ארכיליסטוס, דעתי נוטה כי נוסחא מוטעת היתה לפניו וז"ל ארכיליסטוס והיא מלה יונית $\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma$ ופי' מרקד ומרכר נחול משהקים, עיין מוספי ערך ארכיסטרים, ולפניו נמדרש שמואל סוף פכ"ד, נטעות ארכי ליטוס, ומקור המאמר בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ג, ושם הנוסחא ארכסטוס וכחז המפרש ארכי הוא שר, סטים לסטים, והוא שר שבלסטים, ע"כ וטעות הוא נידו, גם נשנה המאמר הזה בירושלמי סוכה פ"ה ה"ד והג"י שם ארכיסטים, וז"ל ארכיסטרים, וגם שם הנוסחא ע"ש. (כב) כי רבים, מונח צילקוט ישעיה שם רמו ש"ח נשם הפסיקתא. (כג) אפי' נזה, נכ"י פארמא אפי' עשוי מדבר נאווה, וכונת הפסיקתא שאפי' ביהמ"ק עתה חרב, חייבין על מחיצתו, עיין רמז"ם ה' צית הנחירה פ"ז ה"ז. (כד) ומה היה אותו אילן, נשנה צנ"ר פט"י, ונצנצלי סנהדרין דף ע' סע"א, ושם מוחלפת השגיטה דר' מאיר אומר גפן היתה, ור"י אומר חטין היתה. (כה) ר' מאיר אומר חטין היתה, זה חסר נכ"י כרמולי, ואחרי אשר הולך ופורט אח"כ טעמיה דר"מ, נראה כי השמיטת המעתיק היא. (כו) ר' אילעאי, ז"ל ר' יודה צר אלעאי, כמו שהוא נמדרש שם ונכ"י אקספארד ופארמא וכרמולי, וכמו שפורט אח"כ טעמיה דר"י צר אלעאי, ונצנצלי סנהדרין שם אימא ר' יהודה אומר כ"י וסמס ר' יהודה הוא ר' יהודה צר אלעאי כדאימא נצנצלי דף ל"ג ע"ג. (כז) טעמא דר' מאיר, נכ"י פארמא טעמא דר' יהודה [ז"ל דר' מאיר] דאמר חטה היתה שאין החינוך יודע לקרוא אלא ואח"כ עד שיטעום טעם דגן, וכ"ה בסנהדרין שם. (כח) ר' זעירא כ"י, כ"ה אקספארד ונכ"י כרמולי ור' זעירא צנ"ר שמואל צר יצחק אומר, ונכ"י פארמא חסר מאמר ר' זעירא, ונמדרש שם ר' שמואל צר רבי יצחק צע"י קמי רבי זעירא. (כט) כתיב צו עץ ואת אחרת חטין היתה א"ל מתמרת הוא ועולות כארז, עיין נהגות צנ"ר סנהדרין שם שכתב ח"ל וקרי ליה עץ על שם העמיד שחטה תחמך כדקל כ"כ צע"י עכ"ל, וההוספה הזאת צע"י שם, הוא עפ"י הפסיק' והמדרש. (ל) את זרעו לארץ, נכ"י כרמולי נוסף פה ה"ל ירעש כלבנון פרוי, חס יאות לענין המאמר אשר פתח לדרוש על הכתוב הזה, וסיים נמה דפתח. (לא) טעמא דר' אבא

תאינים היו, (לב). ויתפרו עלה תאנה ויעשה להם תנורות (בראשית ג' ו'), ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי דבר למד מעניינו, (לג) למלך שהיה לו בן, והיה לו שפתות הרבה, והיה מצוה אותו ואמר לו, בני, הודר שלא תגע באחת מכל השפחות הללו, מה עשה הלך וקלקל עם אחת מהן, וכיון שהרגיש בו אביו טורדו והוציאו מתוך פלשין שלו, והיה מחזר על כל בתי אותן השפחות, ולא היתה אחת מהן מקבלת אותו, נמצאת אתה אומר, אותה שקלקל עמה, היא פתחה לו דלתה וקבלתו, כך כיון שאכל אדם הראשון מאותו האילן, טרדו והוציאו מתוך גן עדן, והיו מחזר על כל האילנות, ולא היו מקבלין אותו, מה היו אומרים, הא נבא דגנב דעתיה דברייה. דגנב דעתיה דמריה, הה"ד אל תבואני רגל נאווה (תהלים ל"ו ב'), אותו הרגל שפשטה בנאווה אל תביאני, ויד רשעים אל תנידני, (שם) לא תנרנד אותי ביד, ולא תיסב מיני (לד) טרפין, נמצאת אתה אומר, אותו האילן שנתן לו פירות נתן לו עליו, הה"ד ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם תנורות, (בראשית ג' ו'), מה היה שמא דההוא תאינה, ר' לוי אמר (לה) ברת אלי, דהיא אתיאת אליה ובכיאת לעלמא, (לו) ר' ברכיה ור' סימאי בשם ר' יהושע בן לוי, אותו אילן שאכל אדם הראשון לא גילה אותו הקב"ה, ולא עתיה הקב"ה לגלותו, אמר הקב"ה כתיב והרגת את האשה ואת הבהמה (ויקרא כ' י"ו), (לז) אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הקב"ה חסל, ר"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא בהמה שניסקל איש פלוני על ידה, אמר הקב"ה (לח) אם על כבוד בניי חסתי, דין הוא שנחום על כבודו :

דילמא

הערות ותקונים.

אזל דאמר אחרון, פה חסר וכנ"ל, טעמא דר' אבא [דעכו] דאמר אחרון (סיה שני) ותאכל מן העץ, עץ שהוא נאכל כפריו, ואח"כ זה אחרון, והשמיט המעתיק מלתא דאחרון, ואמר לכנ"ל זכ"י אקספארד. וכדמולי, ונמדרש שם וזכ"י פארמא סג', הה"ד ותרם האשה כי טוב העץ וגו', אמרת נא ותרם איהא אילן שענן נאכל כפריו, ואין את מונח אשא אחרון. (לב) ויתפרו, עד דבר למד מעניינו, כל זה חסר נמדרש שם. (לג) למלך שהיה לו בן, מונח נחום סנהדרין ע"י ע"כ ד"ה זה. (לד) טרפין, פי' עליוס תרגום עלה זית טרף זיתא, ונמדרש שם נאמר עלה נמקום טרפין. (לה) ר' לוי אמר נרת אלי, צ"ר פט"ו ר' אבין אמר נרת שבע דאמטיית ז' יומי אזלל לעלמא, ר' יהושע דסכנין צ"ס ר"א אמר נרת אליהא דאמטיית אליהא לעלמא ע"כ, ולפני הרצ צעל הערוך היה גם פה בפסיקתא מאמר ר' אבין, ונמקום ר' לוי היה לפניו ר' יהושע צ"ס ר' לוי (ונמדרש שם צ"ס ר"א), כי ז"ל בערך נרת, צ"ר פט"ו ונמק' [ז"ל ונפסקא], רני עקרה ויתפרו עלה תאנה מה היתה אותה תאנה, ר' אבין אמר נרת שבע דאמטיית שבעת יומי דאזלל לעלמא, ר' יהושע צ"ס ר' לוי אמר נרת אליהא ובכיאת לעלמא ע"כ. ואחריו הגיע לידו כ"י פארמא מנצחי סג' הסכומה, ר' לוי אמר נרת אלי דהיא תחיתא אליהא ובכיאת לעלמא, ר' אבין אמר נרת שבע דהיא תחיתא שבעה יומי אזלל לעלמא ע"כ, ולדעתו ז"ל בפסיקתא ר' לוי אמר אליהא כמו שהיו נמדרש שם, והוא שם לוי תחיתא צינית אלגא, כמו ר"י כד היו אכיל אליוס (צ"ר פט"ו), ועל זה אמר דהיא תחיתא אליהא ובכיאת לעלמא, לשון נוסף על לשון, כי אליהא פי' הספד וקוניה, תרגום נהי אליה, וס' להעיר שלפני צעל תחום ע"י י"ד ע"א ד"ה צנות שזו ושצעות י"ב צ' ד"ה צנות שזו, ובכורות ח' ע"א ד"ה צנות שזו, היתה סג' נמדרש תחיתא שאלל אדסי"ד איכא דקרו להו צנות שזו, לפי שגרמו שזו לאדם, ואיכא דקרו להו צנות שבע שגרמו שבע צננות לאדם כ"י ע"ש. (לו) ר' צרכיה ור' סימאי צ"ס ריב"ל, כ"ה צכ"י פארמא וכדמולי, אזל צכ"י אקספארד ר' צרכיה צ"ס ר' סימון צ"ס ריב"ל, וצ"ר שם ר' עזריא ור' יהודה צרכי סימון צ"ר ריב"ל. (לז) אם אדם חטא כ"י עד ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על יד, תשנה סנהדרין כ"ד ע"א, ומונח המאמר הזה לעיל בפסקא דשמעו, נמאמר ולא יהיה עוד לנית ישראל למחיר עון. (לח) אם על כבוד בניי חסתי, ז"ל צניו, ור"ל אם חסתי על צניו של אדם הראשון וצויתי לסקול את הנחמה שזו תקלה לאדם ע"י,

ק"י

חֲסֵלַת פִּסְקָא רַנִּי עֲקֵרָה.

המלכים, מ' ג'ל' riphai שם הרים גבוהים נמצא טטר, וי"א שנקראים כן על שם ריפת בן גמר ע"ל. אולם עתה כאשר נגלתה הפסיקתא לעינינו דוחק המוספי יעלה נתיביו ויחזק, ונוסחא מתגבשת היתה לפני בעל הערוך בפסיקתא אשר נאמרה במדרש שה"ש עד היום (מלמד המסר אשר שם כמ"ש בהערה שלפני זאת), וי"ל שיחי דיוסו כמו שהיא לכינוי ופי' היקבים של עיר יפו Joppe, כי חורגם יקני' המלך שיחי מלכא, ובתבן רש"י כמין שיחין ומערות וכן כל יקנים שנמקרא לשון שיחין הם, צור שלפני הגת שה"ש צר לחובו, ע"ל. ובעיר יפו היא נמצאת יקני' המלך שלמה ועיין צינלשעס רעמלל ונעמערשטון להבסח ווינער נ"ל (705). (מב) מיד עד אוקיינוס, למחמר הזה כמון רש"י (זכריה י"ד י'), ומדרש אגדה יקני' המלך ים אוקיינוס שנוגע ירושלים עד סוף כל העולם יקנים שחננס מלך מלכי המלכים ע"ל. (ג) הוי לאורך, נבי' אקספארד פארמא וכרמולי, גס פה גני' הרי לאורך, עיין הערה ח"י. (ד) צר נחמיה, נבי' אקספארד וכרמולי ופארמא, צר ירמיה ור' דוסמאלי בש"ר לוי, וצילקוט ישעיה רמז של"ד, ר' יוסי צרני ירמיה דוסמאלי בש"ר לוי, ובמדרש שה"ש שם ר' יוסי צרני ירמיה אמר. (ה) עדיין אי' אתה יודע שצנה צר ירושלים, צמדרה שם מוסף מוסבין אתה למד שצנה של ירושלים, מחומותיה שאלמר ואלי' אתה לה נאום ה' חומות וגו'.

קומי אורי.

(א) קומי אורי, (ישעיה ס' ס"א), (ב) על כן באורים כברו ה', באיי הים שם
ה' אלהי ישראל (ישעיה כ"ד מ"ו), במה מכבדין אותו (ג) ר' אבא בר
כתנא אמר, באילין (ד) פנסא, (ה) ר' אברו אמר בשני מאורות, ויעש אלהים
את

(א) קווי אורי, היא הפטרה פ' תנח שזית לשבע דנחמחא. (ב) על כן צאורים, צב"י פארמח. זשי"ה ע"כ צאורים, והמחמח הזה מונח צילקוט ישעיה רמז רצ"ג גסס הפסיקתא. (ג) ר' אבא צר כהנא, צב"י פארמח ר' יצא צר כהנא, וצב"י אקספארד חסר שם האומר. (ד) פנסאי, פ"י עשזית העשזיה להחיר והיא מלה יונת, עיין לעיל פסקא ויהי גשלת הערה פ"ה, ומונח צהרמנ"ן סוף פ' נח. חיל ורואיני צמדנש קווי אורי, ע"כ צאורים כנזו ה' נזה ומכדין, ר' יונח צ"כ אחר צאלין פנסאי, הן כגון העשזית שמדליקין צנתי כנסיות בכל מקום כו' עכ"ל. ורואיני צאנזורהס (סדר יו"כ פ' אתה הצלח) שכתב ח"ל, מה שנהגו להדליק נרות צלילי יו"כ צנתי כנסיות וצנתי מדרשות, וחס

קמר

קומי אורי

את שני המאורות הגדולים וגו' (בראשית א' י"ז), (ו) חמה זורחת ומברכין עליה, לבנה זורחת ומברכין עליה, (ז) ורבנן אמרי, אמר הקב"ה לישראל בניי הואיר ואורי הוא אורכם, ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך:

(ח) רב ארא פתח, אני ה' הוא שמי (ישעיה מ"ב ח'), (ט) הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, הוא שמי שהתנתי בני ובין מלאכי השרת, וכבודי לאחר לא אתן (שם). ר' מנחמיה בש"ר אבין אילו השעירים, ותהילתי לפסילים (שם), ר' מנחמיה בש"ר אבין אילו השעירים, ותהילתי לפסילים (שם), אמר הקב"ה כבודי איני נותן לאחר, ואתם נותנים תהילתי לפסילים, (י) ולמי אני נותנו לציון. קומי אורי כי בא אורך:

(יא) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור (תהלים ל"ו ו'), ר' יוחנן (יב) ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר חרא, ור' שמעון בן לקיש תרתי, ר' יוחנן אמר חרא, (יג) לאחר שהיה מולך בדרך (יד) עם דמרומי חמה, ובא אחר והדליק לו את הנר וכבה, ובא אחר והדליק לו את הנר וכבה, אמר מבאן ואילך איני מסתין אלא לאורו של בקר, כך אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבון העולמים עשינו

הערות ותקונים.

י"א הטעם משום דנעינין אור ששנת, וי"א טעם אחר מדלמירין נפסיקתא קומי אורי, ע"כ צלורים כדו (אח) ה' אלו הפנסין, אחר הקצ"ה הדליקו לפני נרות כדי שלאמור את נשמתכם המזולה נבר שאלמר נר ה' נשמת אדם, ופי' פנסין עשיות עכ"ל, והפנסים אשר הניא, אחר הקצ"ה וכו', איננו נפסיקתא לפנינו, ומנאמין נפסיקתא ריש נהעלותך, ונמדרש נמר נהעלותך, ויש להעיר בהר"ש יומא פ"ח סימן ט' אחר שבניא שם שיי"כ נקרא מכוונד מגמרא שנת קי"ט, לקדוש ה' מכוונד זה יי"כ, כחז ח"ל נהגו להדליק ריבוי נרות צנתי כנסיות משום דכתיב צלורים כדו ה' ומתרגמין נפסיקתא יקרוך עכ"ל, [צ"ל יקרו ה'] וכן מונא צטור ה' יי"כ סימן תר"י, יחסו להתרגוס דבר אשר לא עלה על דעתו, כי תרגס ע"כ צלורים כדו ה' (ישעיה כ"ט ט'), על כן צנתי נהורא לנדיקא יקרוך קדם ה', וכן מונא גם נרש"י שם, ודברי הר"ש הטעו את הרב נעל אבודרהם סדר תפלת ט"ז אחר שמפרש שם מלת פנסין, סייס וכן תרגוס צלורים כדו ה' נפסיקתא, עכ"ל. והנאמין דבריו לעיל פסקא איכה הערה י"ז. וטעה ג"כ במח"כ ובכת שבענו הניא זה בשם הפסיקתא כמו שפירא דבריו בהערה ז'. (ה) ר' אבהו אמר בשני מאורות, צילקוט שם בשני המאורות וצ"ל בשני, וצ"ל כרמולי נהסך הסדר, ראש"כ אחר צילין מאורות, ור' אבהו אמר צילין פנסיא, שנאמר ויעש אלהים. (ו) חמה זורחת, ככ"י כרמולי נוסף, הא כיצד חמה זורחת מברכין עליה, לננה זורחת מברכין עליה ה"ה דחינין [צרכות ל"ט ע"ב] הרואה חמה נתקופתה, לננה נתקופתה ככנסים במסלותם וזלותם כסדרן אומר צרוך מעשה בראשית, ורצנן אמרי כו'. (ז) ורצנן אמרי, שמי המלות האלה חסרות צילקוט שם, גם חסרים המלות, ואורי הוא אורכם. (ח) ר' אחא, נאנה לעיל נפסקא פרה, גם נפסקא ויהי צנתי הלילה, ונמדרש צ"ר פ"ז נמר פ"ט קה"ר פ' כל זו נסיתי, ומונא צילקוט ישעיה רמז שטי' בשם התנחומא, ועיין בהערות פסקא פרה הערה ס"ט. (ט) הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, המלות האלה חסרות ככ"י אקספארד. (י) ולמי אני נותנה לציון קומי אורי, הכונה על סיפא דקרא וכדו ה' עלך זרת. (יא) כי עמך מקור חיים, עיין מדרש תהלים מזמור ל"ו צ"י כי עמך מקור חיים, וילקוט תהלים רמז תשכ"ז פ' צלורך נראה אור, ודע כי ככ"י פארווא חסר מאלן עד סוף הפסקא הזאת, ונמקום זה יש שם מאמר אחד גדול, וראשיתו מה נאוו על ההרים רגלי מנשר זש"ה נרות הקודש. (יב) ורש"ל, ככ"י כרמולי ורש"צ צ"ל ורש"ל. (יג) לאחר שהיה מולך, ומונא צילקוט ישעיה רמז שטי' בשם הפסיקתא. (יד) עם דמרומי חמה, וכן נמדרש מונא להתפלל עם דמדומי חמה (צרכות כ"ט ע"ב), ע"ג נרש"י, אולם דעת אחרת להרד"ק נרש' דמס שכתב ח"ל, שמש נבנעון דוס, וידוס השמש, פי' ויעמוד השמש, וי"מ ענין זה מלשון רבותינו עם דמדומי חמה עכ"ל, ולפי זה ענינו זמן

שחמור

עשינו לך מנורה בימי משה, וכבחה, (טו) עשר מנורות בימי שלמה וכבו, מכאן ואילך אין אנו ממתנינים אלא לאורך באורך נראה אור, (טז) ור' שמעון בן לקיש אמר תרתי, למלך שהיה לו בן, והזמין לו אורחים, אמר המלך לבנו בני רצונך לסעוד עם האורחים, אל לאו, ועם מי אתה רוצה לסעוד, אל עמך, כך אמר הקב"ה לישראל בני רצונכם לסעוד עם אומות העולם, אמרו לפניו רבון העולמים אל תמ לבי לדבר רע להתעולל עלילות ברשע את אישים פועלי און וגו' (תהלים קמ"א ד'), (יז) אל מפני שהן עוללות אין אתם מבקשים לסעוד עמכם, אמרו לפניו רבון העולמים ובל אלהם במנעמיהם (שם שם), אין אנו חפצים (יח) במנות הנעימות והיפות שלהן, ובמה אנו חפצין במנות הנעימות והיפות שלך, (יט) ור' שמעון בן לקיש אמר תרתי, למלך שהיה לו בת אחת, ובא אחד ותבע בה, ולא היה הגון לה, וכיון שבא אחר שהיה הגון לה ותבע בה, אמר קומי הנדרי דאתא נהורי, כך אמר הקב"ה לישראל בני הוואיל ואורי הוא אורכם, ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך, (כ) ר' פנחס בש"ר ראובן אמר, עתיד הקב"ה להביא (כא) סיני ותבור וכרמל, ולבנות בית המקדש על גבי ראשיהם, ובה טעם והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים (ישעיה ב' ב'), אל ר' חנניה (כב) דייך עד כאן, אלא בית המקדש אומרת שירה, וההרים עונין אחריה, ומה טעם ונשא מגבעות (שם שם), ואין לשון ונשא אלא לשון שירה, ומה טעם (כג) ובניהו שר הלויים במשא (כד) יסור במשא כי מבין הוא (דה"א ט"ו ב'); (כה) ר' אושעיא בשם ר' אפס, עתידה ירושלים לעשות (כו) קסילפנס לאומות העולם

הערות ותקונים.

שתעמוד השמש מלהאיר לאחר. (טז) עשר מנורות, וזילקוט חסרות שתי המלות האלה, וזכ"י אקספארד עשו צייר שלמה ז"ל עשר צייר שלמה, והספד הזה נמקד מקורו, ואת המנורות חמש מיימין וחמש משמאל (מ"א ז' מ"ט) וכן יעש את מנורת הזהב עשר כושפות ויתן צהיכל חמש מיימין וחמש משמאל (דה"ז ד' ז'). (טז) ורש"ל אמר, ומכאן עד א"ר אחא נמשלו ישראל חסר זילקוט שם, ועיין במדרש תהלים מזמור ל"ז צ"י כי עמד מקור חיים, ארש"ל אמר הקב"ה לישראל חסר זילקוט שם, ואתם לספות עם אלה כו', ועיין זילקוט תהלים רמז תשכ"ז. (יז) אל מפני שהן עוללות, נמדרש תהלים שם מזמור ל"ז, למה שהן עוללות שנאמר התעולל עלילות ברשע, ודורש עלילות לשון עוללות (יח) נמנות הנעימות, דרש מנעמיהם נטוריקון. (יט) ורש"ל אמר תרתי, ז"ל ורש"ל אמר חורי, כמו שהאז זכ"י אקספארד, וזכ"י כרמולי הנוסחא ועוד אמר רש"ל. (כ) ר' פנחס זש"ר ראובן, זכ"י כרמולי זש"ר אבין ומונא זשם הפסיקתא זילקוט ישעיה רמז רכ"ו, וזילקוט מוכה רמז תקנ"א, ונמדרש ש"ט מזמור ל"ז ומזמור פ"ז. (כא) סיני ותבור וכרמל, זכ"י כרמולי נאמר ג"כ ותרמון, ונמדרש תהלים שם, א"ר פנחס זש"ר ראובן עתיד הקב"ה להביא לתצור ולכרמל וליתן ירושלים בראש שנאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, ולתאמר הפסיקתא כוון האצטגנאל בישעיה ז' (דף ה' ע"א), ואחרים פירשו בראש ההרים הנכבדים והקדושים כהר סיני והר הכרמל חולתם ומפסיקתא הוא עכ"ל. (כב) דייך עד כאן, ר"ל וכי דיך זה, אלא שגם זה יהיה לבית המקדש אומרת שירה, ונמדרש ש"ט שם הגי' ולא עוד אלא שעתידי להיות מזמור כ"ז. (כג) ונביהו, ז"ל ונביהו. (כד) יסור במשא, כן הוספתי, וזכ"י כרמולי הביא יסור במשא. (כה) ר' אושעיא, מונא זילקוט ישעיה רמז ש"ט זשם הפסיקתא, ונמדרש ש"ט מזמור ל"ז פ' כי עמד מקור חיים, א"ר אושעיא זש"ר פנחס, ז"ל זש"ר אפס. (כו) קסילפנס, זכ"י אקספארד כסיל פנים, וזכ"י כרמולי בסות פנים, ושעות המעתיקים הוא, נאמר חשנו לתת המלה אש"ל א הצינו, וקלקלו בתקונם, וזילקוט שם פנחס, והמחזה הראשונה מהמלה, נאמרה ואיננה, ונמדרש תהלים מזמור ל"ז פ' כי עמד מקור חיים, א"ר אושעיא זש"ר פנחס [ז"ל ר' אפס] עתידה ירושלים להעשות מטרפולין לכל הגוים לע"ל, שנאמר והלכו גוים לאורך, צור שהיתה הנוסחא קסילפנס, רק המעתיקים עשו עם המלה כרונס, וכאשר הוא לפנינו פה נפסיקתא מונא גם נערוך ערך קסילפנס זשם פסיקתא דקומי אורי וכן כמה

קמה

קומי אורי

העולם, והן מהלכין לאורה, ומה מעם והלכו נגים לאורך (ישעיה ס' ג'), (כו) א"ר אחא נמשלו ישראל כזית, וזית רענן יפה פרי תואר (ירמיה י"א י'), ונמשל הקב"ה בנר, (כח) נר אלהים נשמת אדם (משלי כ' כ"ז), מה דרכו של שמן להגות בנר, והן מאירים שנים כאחת, כך אמר הקב"ה לישראל בני, הואיל ואורי הוא אורכם, ואורכם הוא אורי, אני וארם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך:

(כט) תני ר' חייא מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א' א'), הרי בנוי, והארץ היתה תהו ובהו (שם ב'), (לא) הרי חרב, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (שם ג'), (לב) הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, (לג) א"ר שמואל בר נחמן לפי שבעולם הוה מהלכין לאור החמה ביום, ולאור הלבנה בלילה אבל לעתיד לבא, אינן עתידין להלך לא לאור החמה ביום, ולא לאור הלבנה בלילה, ומה מעם לא יהיה לך עוד השמש לאור ימים וללונה הירח לא יאיר לך (ישעיה ס' יט'), ולאור מי מהלכין, לאורו של הקב"ה, הה"ד כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלכו ימי אבלך (שם שם כ'), (לד) (ס"א) והיה לך ה' לאור עולם ואלהיך לתפארתך (שם שם י"ט'), א"ר חנינא חלונות היו בבית המקדש ומן היתה אורה יוצאה לעולם. ומה מעם ויעש לבית חלוני שקופים אטומים (מ"א ו' ר'), שקופות היו ואטומים היו, (לה) מקטינות מבפנים, ומרחיבות מבחוץ, כדי להוציא אורה לעולם, א"ר

הערות ותקונים.

כמה קסלופנוס יס להס (קה"ר פ' מה שהיה), ופי' המלה גדול שצפנסים, והמוסף החרס, ולא הערה את מקורה, והמערך כתב לשון יוני הוא קסילו *κασιλι*, פי' עץ, פנס *φάρος* עשית, ומנהג העולם הרואה לעשות פנס גדול מציא ענין דקים ומדנק עליהם נירות ומאיר לרבים עכ"ל, ונכונה מחד צעני הערת חכם אחד צהכרמל (שהם ראשונה קונטרס י"ב ד' ג') צל קלפנס (הלח"ד לפני הסמך), כי הסס קלפנס מורה צל"י [*καλοσσεός*] עמוד גדול ורס כענק (ררעמילע), ויהיה פתרון הרכבה, פנס ועשית התקועה על עמוד גבוה ורס כענק שהולכין לאורה עוזרי דרך, והמלינו צזה צעלי הפסיקתא על מלגת הנציא והלכו נגים לאורך שעתידה ירושלים להיות קלפנס עשית מחירה העמודה על נס גבוה ורס להאיר לכל האומות, ועל אודות אשר העיר הרב החכם צהכרמל שם על נקודת פנסים, הנאמר צמדרס קהלת, עיין מה שהעירות צהכרמל קונטרס תמים ד' ת"ד. (כו) א"ר אחא, צילקוט שם מוקם המאמר הזה לפני מאמר ר' אבשיא. (כח) נר אלהים, צקרא נאמר נר ה', עיין פסחים דף ז' ע"ב שמונה נ"כ נוסחת הכתוב נר אלהים, והנאון הר"צ הגיה והציג ה' צמקס אלהים. (כט) תני ר' חייא, נשנה צמדרס צ"ר סוף כ"ז, ושם הגי' א"ר חייא רבה. (ל) הרי צנוי, צמדרס צ"ר סיים המד"א לנטוע שמים וליסוד ארץ וגי' (ישעיה נ"א ט"ז). (לא) הרי חרב, צמדרס שם סיים, המד"א ראיית את הארץ והנה תהו וצבו (ירמיה ד' כ"ז). (לב) הרי צנוי ומשוכלל לע"ל, צמדרס שם סיים, המד"א קומי אורי כי צל אורך וכתבי כי הנה הסקד יכסה ארץ וגי' (ישעיה ס' ז'). (לג) ארשצ"י, מוצא צמדרס א"ר ומזור ל"י פ' כי עמך מקור חיים. (לד) ס"א והיה לך וגי', הוא הוספת המעתיק, וכנוסחת ס"א כ"ה כתי' אקספארד, והוא סיפא דקרא דלא יהיה לך עוד השמש לאור יומם, והוא הנוסחת הנכונה וכו"ה צמדרס א"ר ומזור ל"י. (לה) מקטינות מפנים, ומרחיבות מנחן, וכן נשנה צמחומא ר"ש צהעלותך, כשאדם צונה בית עושה לו חלונות צרות מנחן וכו', ושלמה צנה ציהמיק ולא עשה כן חלף עשה חלונות צרות מנפנים, ורחנות מנחן כדי שיהא האור יוצא מנפנים מצי', ומאיר לתוך, שכן הוא אומר ויעש לבית חלוני שקופים אטומים כו', ויש להעיר שגמרא מנחות דף פ"ז ע"ב, נוסחא מוטעת ע"י שניאם שפלה דצדרי רש"י שם, כי ז"ל הגמרא. ויעש לבית חלוני שקופים אטומים, תנא שקופין [מנפנים] ולאטומים [מנחן], ופירש"י שקופים מנפנים, שהמקור של חלונות היינו צר שחלון היה מנפנים, והרוב שצחלקן מותר כלפי חק, להוציא אורה לעולם עכ"ל. אולם צאמת דצרי רש"י מסורסים הם צעוות אחד המעתיקים, וכ"ל שהמקור של חלונות היינו הרוב שצחלקן מותר כלפי חק

א"ר לוי בנוהג שבעולם אדם בונה לו טרקלין, ועושה לו חלונותיו מקמינות מבחוץ, ומרחיבות מבפנים, כדי להכניס אורה לתוכה, אבל חלונות בית המקדש, לא היו כן, אלא מקמינות מבפנים, ומרחיבות מבחוץ, כדי להוציא אורה לעולם, ר' ברכיה בש"ר בצלה, כתיב (לו) וחלונות לו ולאמיו סביב סביב כדחלונות האלה (יחזקאל מ' כ"ה), (לו) כחלונות אין כתיב כאן, אלא כדחלונות חלונות כהות הו, אטומות הו. מקמינות מבפנים, ומרחיבות מבחוץ, כדי להוציא אורה לעולם, (לח) ר' שמעון בן יהוצקד שלח ושאל את ר' שמואל בר נחמני, לפי ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה, מהיכן היתה אורה יוצאה לעולם, א"ל נתעטף הקב"ה (למ) באצמלית לבנה, והיה כל העולם כלו מכרך מזוי הדור (מ) אמרה ליה בלחשה, א"ל מקרא מלא הוא עושה אור כשלמה נוטה ימים כיריעה (תהלים ק"ד ב'), ואת אמרת לי בלחשה, א"ל כשם ששמעתי בלחשה, כך אמרתיה לך בלחשה, (מא) ואילולי שדרשה ר' יצחק ברבים לא אפשר למימר, (מב) קומיכין מה הוינן אמרינן, (מג) ר' ברכיה אמר ממקום בית המקדש היתה אורה יוצאה לעולם, ומה טעם והנה (מד) כבוד ה' אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים, והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מ"ג ב'), ואין כבודו אלא בית המקדש, דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמיה י"ז י"ב), כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' (ישעיה מ' ב'), ר' אבא בר כהנא אמר חשך ואפלה שימשו במצרים שלשת ימים, (מה) שאר פתחא כמה דכתיבא ויהי בחצי הלילה:

חסלת פסקא קומי אורי.

הערות ותקונים.

חוק, והער שנתלן היה מנפנים כמו שהוא לפנינו נפסיקתא פה, גם נתנחמא בהעלותך שהנחת, והטעות הזאת נרש"י הולידה טעות גדולה מזו להמנים נש"ס שנינו נמסגרת המלח מנפנים ומנחן, ובאמת נ"ל להסיק שקופים מנחן, ולטומים מנפנים, ועדים נלמנים לדברי, שהיה כן הג' הכונה לפני רש"י ז"ל, הם דבריו עצמם נפ"י למ"ו ו' ד' שכתב חז"ל שקופים לטומים, דבריו פירש שקופים לשון ראים ופתיחה והשקפה, פתוחים מנחן ולטומים מנפנים, קרס"י [נ"ל נרס] מנפנים, שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור להראות שאינו צריך לאור עכ"ל, גם לפני הרד"ק היתה הג' כן כי כתב נפ"י שס, ונדברי חז"ל שקופים מנחן ולטומים מנפנים, לא לאור אינו צריך כלומר רחנים היו מנחן ונרס מנפנים [שלא כ'] - מנכג העולם, עכ"ל. ונח"י פתיק מלגיו וסתיון מלגרא, וט"ס הוא חז"ל להסיק פתיק מלגרא וסתיון מלגיו, והמאמר הזה נכנה גם נמדרש נמדרש נכג ריש פט"ו. (לו) וחלונות, נ"ל וחלונות, (לז) חלונות אין כתיב, דורש ה"א היתה חלו נכתב כהה חלונות, וכן הביא רש"י גימטריא מ' כ"ה את הדורש הזה נשס ר' נתנחמא, והוא נתנחמא ריש בהעלותך, ונכנה נמדרש נמ"ר פט"ו והמ"כ נחחק סס נפירושו, ועלם ממונ כי כונת הדורש הוא כאשר נחרתי, והמאמר הזה מונח נערוך ערך כחלונות נשס הפסיקתא דקומי אורי, ונמדרש נמ"ר שס מונח נטעות מקרא דיתוקאל מ' ט"ז, ונרד להנים ולהציא המקרא כמו שהוא לפנינו נפסיקתא. (לח) ר' שמעון בן יהוצקד כו, נכנה נמדרש נ"ר כ"ג, והסתלת המאמר פ"ג ונ"ר פליא ור"ט ממונר ק"ד ע"ס. (למ) נחציטלית, הוא מין נגד מלשון רומי stola ומורגל דדר"ל, גם נפסיקתא חטטל (כ) חמרה ליה נלחשה, עיין יפ"ת שפירש מדוע אמר נלחשה, אבל מנחלי לשון זה גם נירשמי ניה פ"א ה"א, שמעת מאנכד כ"ו. חמרה לו נלחשה ח"ל למה אתה חמרה לי נלחשה, ח"ל כשם ששמעתי נלחשה כך אני חמרה לך נלחשה, ופ"י הרצ נעל ק"ע, נלחשה כלומר לו לדבר שלא נרס. (מא) ואילולי שדרשה ר' יצחק, נ"ל א"ר נרכיה חלולי שדרשה ר"י כמו שהוא בכל המקומות שרשמתי. (מב) קומיכין מה הוינן אמרינן, נ"ל מקמי כן מה הו אמרינן, ר"ל קודם שדרשה ר"י נרס מה היתם חמרים, מהיכן חמרה יוצא לעולם, ונחור המאמר עיין עקרים פכ"ט. ונמכרי המדרש. (מג) ר' נרכיה חמ, נמדרש שהנתי הג' ר' נרכיה נש"ר יצחק. (מד) כבוד ה' אלהי ישראל, נקרא נאמר כבוד אלהי ישראל, (מה) שאר פתחא כו, פה קר המעתיק וכן נכ"י חקספארד, והסיוס נפסקא ויהי בחצי הלילה כן הוא, ומ"ט נאמר ויהי חשך אפלה בכל ארץ ומרס שלש

גלגל ימים, אלז חסור ונכור לא שמוע צע"ז, ויזכר הן עתידן לשמש נכרך גדול של רומי, שנאמר ונטה עליה קו חסור ולגני צור, ורננן אמרי איהי שלל קנלו את חסורה שיתנה מתוך הסך דכתיב ויהי כשמעכם את הקול מתוך הסך הכתוב עליהן הוא חסור כי הכה הסך יכסה וכו', אלז ישראל שקנלו חסורה מתוך הסך עליהם הוא חסור ועלך חסר ה' וכנדרו עלך ירח, ע"כ. וככ"י כרמולי לא חס המעתיק על יעשו וכתב את הסיום הזה נמקומו פה.

פ ס ק א כ"ב.

ש"ש איש.

(א) ש"ש איש בד', (ישעיה ס"א י') הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך (תהלים פ"ה ז'), (ב) א"ר אחא עמך ועירך ישמחו בך. ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים וגו' (בראשית כ"א ו'). (ג) ר' יהודה ור' סימון ור' שמואל בר רבי יצחק, (ד) ראובן בחדור, שמעון מאי איכפת ליה, שהרי שרה אומרת כל השומע יצחק לי, א"ר לוי את מוצא כשילדה אמנו שרה כל העקרות נפקרו עמה, וכל החרשים נתפקרו, וכל הסומים נתפתחו, (ה) וכל האלמים נתרפאו, (ו) וכל השומים נשתפו, והיו הכל אוטרים הלואי שתיפקד אמנו שרה פעם שנייה שנפקד עמה, (ז) ר' ברכיה בש"ר לוי, (ח) להוסיף על המאורות, נאמר כאן עשיה, ויעש ה' לשרה כאשר דבר (בראשית כ"א א'), ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים (שם א' מ"ז), מה עשייה האמורה להלן, ליתן אורה לעולם, אף כאן ליתן אורה לעולם, ונאמר כאן עשיה, ונאמר להלן והנחה למדינת עשה (אסתר ב' י"ח), מה עשה האמורה להלן, ליתן (ט) דורניא לעולם, אף עשייה האמורה כאן

הערות ותקונים.

(א) ש"ש איש, היא הפטרת פ' נצבים, שציעית לשבע דנחמתי. (ב) א"ר אחא עמך כו', הדברים סתומים, ונמדדסים לא מנחמי המאמר הזה. (ג) ר' יהודה כו', כשה נמדדש צ"ר פני, ומנחל צילקוט וירא רמז צ"ג בשם הפסיקתא, ושם הני' ר' זכריה צ"ר יודה צ"ר סימון צ"ר שמואל צ"ר רבי יצחק, ונפסיקתא רבתי פסקא ויהי פקד את שרה (פמ"ג) א"ר יהודה צ"ר סימון צ"ר חנין צ"ר שמואל צ"ר יצחק וע"ש שנים רבים, וככ"י אקספארד ר' יודן ר' סימון ר' חנין ר' שמואל צ"ר יצחק, וחסר שם עד כיון שילדה שרה. (ד) ראובן בחדור שמעון מה איכפת ליה, פ"י חס ראובן שמה מה שמה יס לשמעון, ושרה אומרת כל השומע יצחק לי, ועל זה הצי"ר ר' לוי אתה מנחל כשילדה אמנו שרה כל העקרות נפקדו עמה, ונמדדש צ"ר הלשון מתוקן יותר חס שרה נפקדה אחרות מה איכפת להם אלז כשה נפקדה שרה הרבה עקרות נפקדו עמה שרה כו'. (ה) וכל האלמים נתרפאו זה חסר נמדדש שם. (ו) וכל השומים נשתפו, כ"ה נמדדש צ"ר שם, (נפי המיוחס לו) כתב נשתפו חזר דעתו צופי, וחזרוו הלך המ"כ וכתב נשתפו חזרו לדעתו להיות צופי שקטים ושלמים נרעיוניהם ע"כ, חולם נשתפו הוא מלשון משנה, כאשר היתה הערך צורך שפי, ח"ל צפ"צ צניטין [הוא דף כ"ג ע"א] שפי ונשתפה וחזר ונשתפה, פ"י חזר לדעתו, ועל זה כתב המוספי פ"י צלשון ויהי צפ"צ צניטין ונשתפה וחזר (ז) ר' זכריה בש"ר לוי, נמדדש שם חסרים המלות ר' זכריה, ונאמר שם ר' לוי אמר. (ח) להוסיף על המאורות פ"י כדאמריקן סוטה י"ב ע"א גני משה כשה שולל נחמלא כל היות אורה, וכן כשנולד יצחק, ועיין צמ"כ ער פ"י אחר. (ט) דורניא, ככ"י אקספארד ידיה, וצילקוט וירא רמז ל"ג דרוריא, ונשלשם נרד לתקן דוריא, כמו שהוא צ"ר שם, ונערך ערך דריה בשם מדרש צ"ר, ופסיקתא דש"ש איש, והמלה יונית